

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1898.

Andra Kammaren.

N:o 39.

Söndagen den 8 maj.

Kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m.

Kammarens förhandlingar leddes vid detta sammanträde af herr vice talmannen.

§ 1.

Föredrogos och bordlades för andra gången:
statsutskottets utlåtanden n:is 99 och 100;
sammansatta stats- och lagutskottets memorial n:o 8,
sammansatta stats- och bankoutskottets memorial n:o 9;
bevillningsutskottets betänkande n:o 31;
sammansatta bevillnings- och lagutskottets betänkande n:o 1;
bankoutskottets memorial n:is 11 och 12; samt
lagutskottets utlåtande n:o 85.

§ 2.

Ordet lemnades härefter till

Herr von Friesen, som yttrade: Herr talman! I syfte, att statsregleringens uppgörande må kunna, så vidt möjligt är, påskyndas, tager jag mig friheten hemställa, att de två gånger bordlagda ärendena må på föredragningslistan för morgondagen uppföras i följande ordning: först statsutskottets utlåtande n:o 99, derefter statsutskottets utlåtande n:o 100, derefter sammansatta stats- och lagutskottets memorial n:o 8, derefter sammansatta stats- och bankoutskottets memorial n:o 9, bevillningsutskottets betänkande n:o 31, banko-

utskottets memorial n:o 11, bankoutskottets memorial n:o 12, bankoutskottets memorial n:o 8, bankoutskottets memorial n:o 9, bankoutskottets memorial n:o 10 och slutligen öfriga två gånger bordlagda ärenden i vanlig ordning.

Den af herr von Friesen sålunda gjorda hemställan bifölls af kammaren.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

Särskilda utskottets n:o 2 memorial n:o 4, i anledning af dels kamrarnes skiljaktiga beslut rörande 1 § af den i utskottets utlåtande n:o 2, första punkten, föreslagna lag angående försäkring för beredande af pension eller lifränta, dels återremiss från Andra Kammaren af återstående delar af lagförslaget.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 2,42 e. m.

In fidem

E. Nathorst Bøds.

Måndagen den 9 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 2 innevarande maj.

§ 2.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, n:o 88, till Konungen angående tullbevillningen.

§ 3.

Till kammaren hade inkommit följande sjukbetyg, som upplästes:

Att baron C. G. R. Cederström på grund af sjukdom (Angina catarrh.) är förhindrad att bevista kammarens sammanträde, intygas härmed.

Stockholm den 8 maj 1898.

Oscar Gibson,
leg. läkare.

§ 4.

Föredrogs och bordlades för andra gången särskilda utskottets n:o 2 memorial n:o 4.

§ 5.

Efter föredragning till en början, hvart för sig, af statsutskottets utlåtanden:

n:o 99, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående uppehållande af verksamheten å kongl. operan m. m. och

n:o 100, med anledning af Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om höjning af anslaget till folkskolelärares pensionering,

biföll kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 6.

Föredrogs vidare och biföllos:

sammansatta stats- och lagutskottets memorial, n:o 8, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande väckt motion om statsbidrag till kommunernas utgifter för kofoder åt lärare och lärarinnor vid folkskola, och

sammansatta stats- och bankoutskottets memorial, n:o 9, angående anvisande af ersättning till sammansatta stats- och bankoutskottets sekreterare.

§ 7.

Efter föredragning af bevillningsutskottets betänkande, n:o 31, angående beräkningen af vissa bevillningar, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda betänkande hemställt och föreslagit.

§ 8.

Vid föredragning af bankoutskottets memorial n:o 11, med anledning af kamrarnes olika beslut angående lydelsen af åtskilliga paragrafer i riksbankens reglemente, hvilket skall gälla från 1899 års början, godkändes de i *punkterna 1—3* föreslagna voteringspropositioner.

Punkten 4.

Lades till handlingarne.

Härefter föredrogs och biföllos samma utskotts memorial:

n:o 12, angående höjning af en anslagspost i aflöningsstaten för riksbankens hufvudkontor;

n:o 8, angående inköp af tomt för afdelningskontoret i Falun;

n:o 9, angående anslag till en byggnad för riksbankens kontor i Kalmar; och

n:o 10, angående anslag till inköp af tomt och uppförande af en byggnad för riksbankens blifvande kontor i Karlskrona.

§ 9.

I ordningen förekom dernäst lagutskottets utlåtande, n:o 79, i anledning af väckt motion angående inskränkning i aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å landet.

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.*

Uti motion, n:o 20 inom Andra Kammaren, hade herr *E. Åkerlund* hemställt:

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t vid den utredning, hvarom Riksdagen i sin skrifvelse n:o 119 af den 11 maj 1894 hemställt, särskildt täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke, till tryggande af vårt lands sunda utveckling och vårt oberoende af främmande inflytande, inskränkning uti aktiebolags rätt till förvärf af fast egendom å vår landsbygd finnes erforderlig, och att, derest Kongl. Maj:t pröfvar så vara fallet, Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och förelägga Riksdagen förslag till lagstiftning härför; men hemställde utskottet, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas.

Häremot hade reservation anmälts af herrar *Folke Andersson, Petersson* i Fräntorp, *Anderson* i Tenhult, *Nilsson* i Skärhus, *Redelius, Jönsson* i Gammalstorp och *Svensson* i Karlskrona, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen.

Efter uppläsande af utskottets hemställan anförde:

Herr Åkerlund: Jag skall be att få bringa utskottets ledamöter från denna kammare mitt tack för det välvilliga understöd de lemnat min motion.

Utskottets majoritet har emot min motion anført åtskilliga betänkligheter; men dessa betänkligheter äro af den art, att det synes mig, som de egentligen tillkommit för att på ett lättvindigt sätt slippa ifrån en besvärlig fråga.

För närvarande skall jag emellertid ej inlåta mig i någon kritik af utskottets motivering, utan jag inskränker mig till att yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till motionen.

Herr Nilsson i Skärhus: Såsom af betänkandet synes, har jag jemte åtskilliga andra utskottsledamöter afgifvit reservation mot utskottets hemställan. Vi hafva funnit denna motion särskildt beaktansvärd och därför yrkat bifall till densamma.

Jag skall ej upptaga kammarens tid med att redogöra för de skäl, som jag finner tala för motionens antagande — de finnas ju mycket tydligt angifna i motionen, och jag hoppas, att kammarens ledamöter tagit kännedom om densamma. Då man vet, att bolags förvärf af jordegendom har stora betänkligheter med sig, torde det

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

vara nödvändigt, att en skrivelse i det syfte, motionären afsett, aflåtes till Kongl. Maj:t för att hindra den tendens till utvidgning af dylikt förvärf, som allt mer och mer gör sig gällande.

Af den anledningen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till motionen.

Herrar *Petersson* i Fräntorp, *Nordin* i Hammerdal och *Bromée* instämde häruti.

Herr Sandquist: Den ärade motionären har, enligt mitt förmenande, framburit så kraftiga skäl till stöd för sin motion, att lagutskottet hade bort på ett helt annat sätt fälla sitt utslag i denna fråga. Så har likväl ej skett, utan lagutskottet har lemnat ett afstyrkande utlåtande.

Beträffande motionens betydelse för Norrland och Dalarne, anser utskottet det yrkande, som den ärade motionären i sin motion framställt, vara helt och hållet öfverflödigt, och detta af det skäl, att, enligt utskottets förmenande, Riksdagen nu har blott att *tåligt* vänta på förslag från Kongl. Maj:t om frågans behöriga ordnande, sedan nödig utredning rörande förhållandena i Norrland och Dalarne redan blifvit gjord. Beträffande derefter motionärens syfte med motionen, i hvad den angår södra och mellersta Sverige, så anser utskottet, att motionären helt enkelt onödigt tagit till orda; några anledningar till farhågor synas icke alls, menar utskottet, föreligga i afseende å bolagsväldets inflytande i dessa landsändar. Mig synes, att utskottet blott, emedan det *icke vill* se några faror, inga faror ser.

För en hvar, som vill taga kännedom om ställningen, sådan den ter sig, är förhållandet emellertid sådant, att, der fordomsdags på stora landsträckor allmogehemman och sjelfegande bönder existerade, der existera nu i stället jordtorpare och fattige statare.

Såsom skäl för sitt afstyrkande anför utskottet vidare, att motionären ej förebragt någon utredning till stöd för sin motion. Detta utskottets motiv förefaller mig högst märkvärdigt — då motionären just anhåller om behörig utredning, vill man fordra, att han sjelf skall förebringa denna utredning. Detta af utskottet anförda motiv synes mig derfore vara alldeles orimligt.

Herr talman! Då jag sålunda finner, att den ärade motionären till stöd för sin motion framburit goda skäl, och att dessa skäl på intet vis blifvit af utskottet vederlagda, anhåller jag att få yrka bifall till motionärens förslag och afslag å utskottets hemställan.

Herr Ivar Månsson: Herr talman! Jag anser mig visserligen icke behöfva betvifla, att denna kammare kommer att biträda reservanternas förslag om bifall till motionen, men då saken, enligt min uppfattning, är ganska vigtig, anhåller jag dock att få säga några ord.

Förhållandet är ju, att Första Kammaren afslagit motionen och ej ansett behöfligt att i detta ämne skriva till Kongl. Maj:t, enär denna kammares ledamöter ansett det vara tillräckligt med 1894 års

riksdagsskrifvelse i frågan. Deras hufvudsakliga skäl härför är, att de anse något trängande behof ännu icke föreligga att gå den af motionären uttalade önskan till mötes.

För min del tror jag emellertid, att ett ganska starkt sådant behof föreligger; ty förhållandet är verkligen, att hos oss nere i Skåne bolagen börjat i ganska stor skala slå under sig jord. Som man vet, äro bolag ofta mächtigare än enskilda personer; och det gör, att de å sådana platser, der jernvägsstationer anläggas och der det då är fördelaktigt att ega jord omkring stationen, kunna passa på att köpa jord. På många ställen hafva, innan man vetat ordet af, bolag förvärfvat all jord omkring stationerna; och man kan tänka sig, hvilket ofantligt viktigt inflytande detta ger dem, och hvilka inskränkningar och hinder det medför för andra personer, som der vilja bygga eller drifva någon verksamhet. Det är särskildt ett par dylika fall, som ådragit sig vår uppmärksamhet; och det har för öfrigt hos oss försports en ganska stark utveckling i den rigtning, att, när helst några större gårdar eller bättre ställen äro till salu, bolag anmäla sig såsom köpare.

Nu säger Första Kammaren, att behofvet af åtgärder härutinnan ännu icke är så trängande. Men jag undrar, om det icke vore klokare att lagstifta i tid, innan det är för sent, än att vänta, tills det i Skåne och öfriga delar af landet gått lika långt som i Norrland, att bolagen äro så mäktiga, att någon återvändo icke är möjlig. Det förefaller mig som sagt vara lämpligare att lagstifta i tid, innan det blir för sent. Jag tror sålunda, att det vore klokt och nyttigt, om Riksdagen uttalade sig i detta fall.

Utskottet har i sitt betänkande yttrat, att Kongl. Maj:t icke lärer underlåta att fästa uppmärksamhet vid dessa förhållanden, då Riksdagens skrifvelse af år 1894 skall besvaras. Jag tror det emellertid vara skäl, att Andra Kammaren nu åtminstone stryker under detta uttalande; och genom ett bifall till motionen gör man just en sådan understrykning. Och då kan man hafva anledning att hoppas, att Kongl. Maj:ts regering verkligen skall, då den besvarar 1894 års riksdagsskrifvelse, taga hänsyn till dessa förhållanden.

Enligt mitt förmenande ligger mycket stor vikt på hvad Andra Kammaren i detta fall beslutar. Och just med fäst afseende å önskvärdheten deraf, att Kongl. Maj:ts regering må på allvar se till, om det ej kan vara skäl vidtagna åtgärder för åstadkommande af utredning, i hvilken utsträckning bolag må i skilda delar af vårt land berättigas att besitta jord, ber jag, herr talman, att Andra Kammaren måtte bifalla motionen i fråga och sålunda äfven reservanternas förslag.

Häruti instämde herrar *Johnsson* i Bollnäs, *Norberg*, *Söderberg*, *Olsson* i Sörnäs, *Ollas A. Ericsson*, *Ericsson* i Ransta och *Svensson* i Karlskrona.

Herr Styrländer yttrade: Herr talman, mine herrar! Ett af de allra vigtigaste skälen, hvarför utskottets majoritet afstyrkt motionen, är

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

just det, som nämndes af den siste talaren, och som förekommer sist i utskottets betänkande, nederst på sid. 7 och öfverst på sid. 8. Utskottet säger sig der vara öfvertygad om, att särskildt med anledning af 1894 års riksdagsskrivelse Kongl. Maj:t har sin uppmärksamhet så rigtad på hithörande förhållanden, att lämpliga åtgärder, om så skulle blifva behöfligt — jag ber att få upprepa detta: *om så skulle blifva behöfligt* — kunna i tid vidtagas.

Helt säkert har utskottets majoritet, såväl som Riksdagen i dess förut omförmälda skrifvelse, tänkt sig, att det skulle vara Kongl. Maj:t, som skulle pröfva, om det är eller blifver nödvändigt att vidtaga särskilda lagstiftningsåtgärder i detta afseende. Men när Kongl. Maj:t skall pröfva den frågan, om det är behöfligt att vidtaga dylika särskilda åtgärder, är det alldeles naturligt, att Kongl. Maj:t måste taga den allra största hänsyn till de utlåtanden, som afgifvits af de myndigheter, hvilkas yttranden i denna fråga infordrats. Om vi då granska dessa yttranden, som förekomma i den "redogörelse för bolags förvärf af jordegendom inom Dalarne och Norrland", som vi för någon tid sedan fått mottaga, skola vi finna, att landtbruksstyrelsen i denna fråga har följande åsigt:

"På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, vågar landtbruksstyrelsen i underdånighet hemställa, att Eders Kongl. Maj:t måtte finna förhållandena icke för närvarande påkalla några vidare åtgärder för bibehållande af en sjelfgande jordbrukarebefolkning i Kopparbergs län och de norrländska länen." Se vi sedan på de utlåtanden, som afgifvits af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Kopparbergs län och de norrländska länen, så finna vi, att nästan samtliga dessa Kongl. Maj:ts befallningshafvande afstyrkt vidtagande af några dylika särskilda lagstiftningsåtgärder.

Endast Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vesterbottens län och delvis landshöfdingeembetet i Norrbottens län vilja vara med om, att några särskilda lagstiftningsåtgärder skola vidtagas.

Nästan alla de myndigheter, som hörts i denna fråga, hafva således klart för sig, att den icke är så farlig; och de anse, att den skulle kunna lösas derigenom att Riksdagen antoge en så kallad egostyckningslag. Såväl i dessa utlåtanden som under de diskussioner, som förts här i kammaren vid en likartad frågas behandling, har det särskildt skarpt framhållits, att genom den nya egostyckningslagen denna fråga skulle kunna lösas. Jag tror dock icke, att så blir förhållandet, särskildt i Norrland, der jag närmare känner förhållandena.

Förhållandet är att i Norrland ett vanligt, medelstort bondehemman har 25—30 tunnland inegor men ofta 800—900, ja 1,100—1,200 tunnland skogsmark. Det är ju alldeles naturligt, att det är skogsmarken, som bolagen vilja åt; och det har visat sig, att det i regel tillgår så, att bolaget först förvärfvar hela hemmanet och sedan återsäljer inegorna till bonden. Men det är en själfklar sak för hvar och en, som känner de norrländska förhållandena, att det för bonden är omöjligt att reda sig på sitt hemman, om hela skogen är bort-såld derifrån.

Dertill kommer, att de möjligheter till odling, som finnas på de

norrländska hemmanen, äro belägna på skogsmarken, och, om skogsarealen komme att särskildt afsöndras — äfven om den åsattes mantal — så blefve förhållandet det, att det ej vidare komme att uppodlas något, ty sågverksbolagen hafva ej intresse af att uppodla skogsmark, som är lämplig till åker. Tvärtom finnes det från flera håll exempel på att, om det på skogsmark finnes ett torp uppodladt, bolaget, så fort det fått bort torparen, besår den odlade marken med skogsfrö för att få skogbärande mark. Säkerligen kan mer än en af representanterna för Norrland vitsorda, att denna uppgift är riktig. Under sådana förhållanden tror jag icke, att den nya egostyckningslagen kommer att ha särskildt stor betydelse i detta afseende, utan min bestämda öfvertygelse är, att den snarare kommer att vålla skada och svårighet för Norrlands jordbrukande befolkning, än den kommer att bli densamma till gagn.

Då det blir fråga om att pröfva, huruvida det kan bli nödvändigt att vidtaga några lagstiftningsåtgärder, skall jag be att få hänvisa till den redogörelse, som jag nyss omnämnde. Jag skall blott taga ett par siffror för att ej trötta kammaren. På sidan 82, tab. 1, förekommer en uppgift om sågverksaktiebolagens förvärf af mantal jord i Dalarne och Norrland. Det framgår deraf, att år 1885 sågverksbolagen i Dalarne och Norrland hade förvärfvat 555 hela mantal, men att under 10 års tid, d. v. s. till 1895, detta förvärf hade ökats till 1,061 mantal, d. v. s. det hade nära fördubblats. Samma utredning visar, att taxeringsvärdet på den jordbruksegendom, som sågverksbolagen hade förvärfvat, år 1885 utgjorde omkring 18 millioner kronor, men år 1895 öfver 47 millioner kronor, d. v. s. att det hade nära tredubblats.

Om utredningen hade verkstälts på ett något annorlunda sätt, än nu blifvit förhållandet, tror jag, att man skulle ha kommit till ännu sorgligare siffror, ty, mine herrar, om utredningen hade varit fullt exakt, borde den ha omfattat äfven *arealen* på den mark, som förvärfvats af sågverksbolagen. Nu omfattar den mantalen och antalet aktiebolag, hvilket senare egentligen enligt mitt förmenande saknar all betydelse, jemte taxeringsvärdet, men någon uppgift på arealen lemnar den ej, hvilket dock varit mycket viktigare. Och särskildt är att märka, att, om denna utredning hade varit fullt tillförlitlig, den borde ha omfattat skogsbygden för sig och kustbygden för sig, ty sågverken förvärfva de flesta hemmanen just i skogsbygden, der arealen af inegor är liten, men arealen af skogsmark stor; men sammandraget utvisar förhållandena i länen i deras helhet, såväl kust som skogsbygd, och detsamma blir därför ej fullt exakt, såvidt man vill bedöma bolagens förvärf af sådan fastighet, der skogen utgör det hufvudsakliga värdet.

Då jag har anledning att tro, det Kongl. Maj:t, med anledning af de yttranden, som inkommit från de myndigheter, som i frågan hörts, icke skall finna sig föranlåten att föreslå någon lagstiftning i detta afseende, och då jag anser, att — äfven om Kongl. Maj:t är betänkt på att göra något sådant — det är nödvändigt att *skynda på* dermed, därför att det enligt mitt förmenande är hög tid på, att något

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

blir åtgjort i detta hänseende, skall jag, herr talman, be att få förena mig med dem, som yrkat bifall till reservationen, d. v. s. jag ber att få yrka bifall till motionen.

Med herr Styrländer förenade sig herrar *Nydahl, Nordin* i Sättna, *Walter, Centervall, Göransson, Ericsson* i Wallsta, *Olsson* i Åsak och *Eriksson* i Bäck.

Härefter anförde:

Herr Eriksson i Qväcklingen: Herr talman! Då den näst föregående talaren till hufvudsaklig del anført hvad jag ämnat säga, så skulle jag kunna inskränka mig till att helt och hållet instämma med honom; men då jag nu fått ordet, skall jag be att få särskildt stryka under det uttalande, han gjorde gent emot den nya egostyckningslagen.

Såsom vi minnas från det tillfälle för kort tid sedan, då vi behandlade herr Emthéns motion, uppträdde då ett par ärade representanter från Norrland — för resten landshöfdingar i hvar sitt län — hvilka uttalade sin lifligaste förhoppning, att denna egostyckningslag skulle komma att verka i den riktning, att bolagen derigenom skulle komma att afhända sig jord; men jag ber för min del att alldeles bestämdt få uttala en motsatt uppfattning, enär jag fullt känner till, huru obenägna dessa bolag äro att afhända sig ens en tumsbredd af den jord, de en gång fått i sin ego. Möjligen skulle det kunna hända, att de afhända sig inegojorden, men hvad de bestämdt ej afhända sig, är någon del af denna skogsmark, som de så gerna vilja behålla för skogsväxtens bestånd. Skulle det för öfrigt komma att ske, blefve det på sådana vilkor, att den som skulle bebygga sådan jord, ej skulle drägligt kunna draga sig fram; ty bolagen skulle uppställa sådana vilkor med afseende å bete och dylikt, att de blefve omöjliga att uppfylla.

Dessutom ber jag att få tillägga, att det af den utredning, som nu föreligger med anledning af den skrivelse, som afläts år 1894, framgår, att en femtedel af den i mantal satta jorden — jag ber herrarne särskildt lägga märke till detta: "den i mantal satta jorden", i Norrland och Dalarne, redan är i bolagens ego; men jag vill på samma gång särskildt framhålla, att detta ej fullt visar, hvilken stor utsträckning bolagens jordförvärf innebär, ty om denna utredning baserats på arealen, skulle den fått en helt annan betydelse. Och skälet härtill skall jag be att få framhålla. Efter hvad jag känner, är i kustsocknarne ett större skattetal, i förhållande till arealen, såatt hemmanen, mot hvad förhållandet är i de inre delarne af landet, der skattetalet är lägre; och detta därför att, när afvittringen i forna tider skedde i Norrland, man först och främst tog hänsyn till den då för tillfället befintliga odlade jorden, och derefter till de afstånd, som hvarje hemman för sig hade till kusttrakterna jemte kommunikationernas befintlighet, hvilka den tiden voro dåliga. Således kommo i de inre delarne hemmanen i förhållande till skattetalen i åtnjutande af mycket större areal; men det är hufvudsakligen just i *dessa* socknar,

som bolagen förvärfvat sina egendomar, och mindre i kustsocknarne. Derigenom kommer saken att stå i en mycket fördelaktigare belysning för bolagen; och derigenom får tydligen det förhållande sin förklaring att, såsom vi se af denna utredning, bolagen hafva fått högre taxeringsvärde på sina hemman än andra enskilda jordegare, jemfördt med skattetalet.

Jag skall till slut be att få tillägga, att det ej är af särskild afvoghet mot sågverksbolagen, som jag uttalat min uppfattning, utan det är af rent intresse för och med hänsyn till den sjelfegande jordbrukareklassens i Norrland fortfarande bestånd, som jag uttalat min mening, och jag ber därför, herr talman, att på det kraftigaste och varmaste få uttala min anslutning till reservationen.

Herr Olsson i Sörnäs: Jag har begärt ordet för att lemna en liten upplysning med hänsyn till den bok, som här i kammaren utdelats, och som har till rubrik: "Redogörelse för bolags förvärf af jordegendom inom Dalarne och Norrland". I densamma förekommer i ett infordradt utlåtande från vederbörande Konungens befallningshafvande i Kopparbergs län följande: "Af dessa uppgifter inhemtas visserligen, att inom vissa socknar af länet, särdeles Orsa, Elfdalen, Särna, Näs och Jerna socknar, de ifrågavarande bolagen områda ganska betydliga fastighetskomplexer; men då största delen af dessa fastigheter af bolagen förvärfvats sedan lång tid tillbaka och tillväxten deraf under de sista tio åren endast uppgår till 3,89 procent af hela jordatalet inom samtliga de 34 af länets 47 socknar, der bolagen ega fastigheter, torde denna tillökning i bolagens jordförvärf icke anses vara af någon synnerligen stor betydelse eller våda för den sjelfegande jordbrukareklassens bestånd." Det är just med anledning af detta uttalande, som jag ber att för kammaren få meddela, att i den valkrets jag tillhör, det finnes kommuner, som redan till 30, ja kanske 40 procent af sin areal öfvergått till bolag. Och jag har mig särskildt bekant, att det finnes ett litet kapellag, der det finnes några få sjelfegande bönder kvar, och der de öfriga hemmanen öfvergått i bolags händer.

Jag kan således ej godkänna den här redogörelsen i hvad den berör öfre Dalarne. Den torde vara riktig på så sätt, att Konungens befallningshafvande slagit ihop hela länet, och då fått en medeltals-siffra för tillväxten af 3,89 procent. Men vi måste betänka, att i nedre Dalarne bry sig bolagen ej om att förvärfva sig egendomar, emedan de ej hafva samma intresse för dessa som för hemmanen i öfre Dalarne, därför att det der dels finnes större skogsarealer, som de kunna lägga under sig, dels finnas flera socknar, som genom särskild medverkan af Konungens befallningshafvande, som Kongl. Maj:t funnit för godt i nåder bifalla, fått sig tilldelade stora skogskomplexer, hvilka genom myndigheternas försorg blifvit försålda för att bilda skogsmedelsfonder för kommunernas behof. Just dessa kommuner äro mest utsatta för bolagens förvärf; och mig synes, att Riksdagen skulle handla klokt, om den sökte göra något för att stäfja den fara, som här föreligger.

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Jag har velat nämna detta till den kraft och verkan det hafva kan; i öfrigt har jag redan förut instämt uti herr Ivar Månssons anförande och yrkar således bifall till reservationen.

Herr Petersson i Fräntorp: Anledningen till att jag jemte flera af denna kammars utskottsledamöter reserverat mig, är den, att, när denna fråga förelåg till behandling i utskottet, vi der erhöilo upplysningar om, att socker- och tegelbruksbolag börjat slå under sig betydliga skogskomplexer. Men ej nog dermed, utan det upplystes äfven, att de söka tillvälla sig all den jord, som genom köp var tillgänglig. Detta gjorde, att vi funno det ganska betänkligt att låta dessa bolagsförvärf fortgå huru mycket som helst, då genom dylikt förvärf antalet mindre, sjelfständiga jordegare minskades.

Här har anförts att, hvad beträffar mellersta Sverige, man ännu ej har sport, att något bolag der sökt förvärfva sig stora jordkomplexer; men jag antager, att man der snart skall följa exemplet. Derfor hafva vi ansett det vara på tiden att få en lagstiftning här emot, ej en lagstiftning blott för vissa provinser, utan en likställighetslag för hela landet.

Denna fråga är af så stor vikt, att jag anser den vara förtjent af en skrivelse till Kongl. Maj:t för att få frågan utredd; och därför ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Kardell: Herr talman, mina herrar! Jag har naturligtvis alldeles ingenting emot ett bifall till herr Åkerlunds motion, och detta så mycket mindre, som jag specielt känner, att olägenheterna i förevarande fall äro synnerligen stora i åtskilliga socknar, särskildt i aflägsnare delar af Jemtlands län. Det finnes nemligen bolag, hvilka på senare tid lyckats der förvärfva en stor mängd jordegendomar, så att den sjelfgande befolkningens antal gått betydligt tillbaka.

Men jag har icke begärt ordet för att säga detta, utan egentligen för att få tillfälle att uttala en farhåga, som jag hyser. I Norrland finnes det, som bekant, många enskilda personer, hvilka drifva sågverksrörelse och kunna fullt likställas med bolagen. I likhet med dessa inköpa ifrågasvarande enskilda personer skogsegendomar i mängd. De kunna därför med tiden blifva lika farliga för den sjelfgande bondeklassens bestånd som bolagen. Frågan blir då, om man med en sådan lagstiftning, som här ifrågasatts, skall kunna komma åt äfven dem. Det förefaller mig föga troligt.

Om vi nu få en sådan lagstiftning till stånd, tror jag, att den lätt kan kringgås, om icke nödiga garantier ställas. Ty kan man icke tänka sig, att bolagen annars skulle kunna begagna sig af enskilda personer och genom förmedling af dem inköpa hemman lika obehindradt som under nuvarande förhållanden?

Det visar sig af den förut i debatten omtalade redogörelse, som blifvit utdelad i kammaren, att år 1895 sågverksaktiebolagen i Dalarna och Norrland förvärfvat jordegendom till ett värde af 47,008,230 kronor, under det att andra sågverksegare — d. v. s. enskilda personer, som troligen icke på något sätt komma att drabbas af en så-

dan lag, som här är i fråga — vid samma tid förvärfvat egendom till ett värde af 7,154,650 kronor. Det är visserligen ännu icke så mycket, men det kan i framtiden lätt blifva mycket mera. Detta är ju ett ganska betänkligt förhållande.

Det är blott detta jag velat uttala. Kan man samtidigt med att man söker att skaffa sig garantier mot allt för stort inköp af egendom från bolagens sida, äfven på något sätt inskrida mot det nu påpekade missförhållandet, som i annat fall förmodligen med tiden skulle komma att träda i stället för det andra, vore det bra.

För min del kan jag för öfrigt icke annat än tillstyrka bifall till herr Åkerlunds motion.

Herr Eriksson i Elgered: Herr talman! Blott ett par ord såsom motivering för mitt yrkande.

Då jag anser, att bolagens jordförvärf i Norrland tagit en utsträckning, som ingalunda är helsosam, utan hotande för den sjelfegande och bofasta befolkningens fortvaro, och då härpå icke gerna kan rådås bot på annat sätt, än att lagstiftningen ingriper för att begränsa bolagens jordförvärf, och då jag i motsats till andre talare anser, att lagen om egostyckning och jordafsöndring skall snarare underlätta än försvåra en sådan lagstiftning, så ber jag, herr talman, att på grund af dessa skäl få yrka bifall till herr Åkerlunds motion och reservanternas hemställan.

Herr Folke Andersson: Herr talman, mina herrar! Att bolagens förvärf af fastigheter å landet har väckt bekymmer hos hvarje sann fosterlandsvän, det tror jag verkligen är förhållandet. Det har också bevisats derigenom, att, hvad Norrland beträffar, Riksdagen redan år 1894 beslöt en skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att någonting skulle göras för att hindra bolagen att förvärfva fast egendom, på det att den sjelfegande allmogen icke helt och hållet måtte utrotas. Men det har visat sig, att på senare tiden samma förhållande gjort sig gällande äfven i öfriga delar af vårt land. Det har upplysts, att — särskildt i Skåne — bolagen börjat slå under sig fastigheter för att göra sig oberoende af andra i och för sin sockerfabrikation. Och naturligtvis kunna de, då de hafva så bra förtjenst på denna näring, betala hvad som helst för egendomen. Detta gör, att den sjelfegande befolkningen äfven der börjar gå under. Det har ock upplysts, att det varit nästan hela socknar, som på så sätt förvärfvats af bolagen.

Under sådana förhållanden tyckes det vara hög tid för Riksdagen att göra något. Hvad Norrland beträffar, tror jag för min del, att det är för sent. Vi skrefvo ju år 1894 till Kongl. Maj:t, men hafva ännu icke sett några åtgärder vidtagas i omskrifna syfte.

Men nu säger man, att — hvad angår Skåne — frågan är för bittida väckt. Jag tror icke, att det är för bittida att tänka på att sätta något hinder för bolagens förvärf af jordbruksfastigheter derstädes. Det är bättre, att det sker i tid, än för sent.

Såsom sagdt, i Norrland tror jag att det är för sent. Från

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

regeringens sida har ej heller försports, att något i saken åtgjorts. Jag får därför på det lifligaste tillstyrka herr Åkerlunds motion, ty jag tror, att han har ganska goda skäl för sina påståenden. Och det skulle ganska mycket förvåna mig, om denna kammare icke nu bifölle densamma, i synnerhet som den uttalat sig för herr Emthéns motion, då den var före, ehuru frågan — på det sätt han föreslog — då icke blef af Riksdagen antagen.

Jag tror därför, att här något bör göras i lagstiftningsväg. Och om man icke gör något i detta afseende, så vet jag icke, huru förhållandena komma att gestalta sig. På grund af det anförda yrkar jag bifall till herr Åkerlunds motion.

Häruti instämde herrar *Sundblad* och *Hammarström*.

Herr A. Hedin: Inför ett utskottsbetänkande, sådant som det nu förevarande, kan man väl göra sig den frågan: hvad är på vissa håll den verkliga meningen, när man talar om egna-hems-frågan, när man talar om vigten af att söka bereda en möjlighet för dem, som icke hafva någon jord, icke hafva något eget hus och hem, "att på rimliga vilkor kunna förvärfva sig en liten jordbruks- eller annan fastighet? Man kan fråga sig, hvad mena de, som uttala intresse för den saken, men motsätta sig en sådan motion som den, öfver hvilken lagutskottet nu uttalat sin dom. Kan det vara allvar med detta tal om egna hem, om att skapa en ny klass af små sjelfegare, när man icke ens gör hvad man kan för att i deras besittning skydda dem, som redan ega ett hemman. Jag läser här i en norrländsk tidning följande: "Så rädda för laga skifte äro bönderna i Besksjö, i Wilhelmmina, att nästan alla hittills sjelfegande der nu sälja sina hemman. Skiftet, som skall förrättas i sommar, lär vara det största i Vesterbottens län."

Om det är nu så illa stäldt, att skifteskostnaden är så förfärande hög, att den drifver nästan alla sjelfegande på en ort att sälja sina hemman, vore det då icke angelägnare, att staten trädde emellan der, än stiftade en sådan lag, som den angående egostyckning, om hvilken jag långt förr än i diskussionen i dag hört uppgifvas af fullt sakkunniga personer i denna kammare, att den — åtminstone i vissa afseenden — väsentligen förvärrar svårigheterna mot hvad de förut varit.

Det synes mig, att det är bättre att hjälpa dem, som ännu har något kvar utaf Sveriges jord, som ännu icke fallit i bolagens och storkapitalets händer, att bevara det, än att uttömma sina bemödanden blott på tal om att förskaffa egna hem åt dem, som icke hafva det.

Bäst är att försöka arbeta för båda delarne. Men huru vida det är allvar i detta arbete från Andra Kammarens sida — såsom jag är fullt öfvertygad om — derpå har Andra Kammaren i dag ett tillfälle att gifva svar. Och Andra Kammaren får ett nytt tillfälle om några dagar, när vi skola besluta om Kongl. Maj:ts proposition att upplåta af kronodomäner — der odlingsmöjligheter lättast skulle öppna sig — ett furstendöme åt ett stort bolag, hvilket

beslut sedermera skall blifva föredöme för andra upplåtelser i Norrbottens län, till dess hela detta län, som vi trott oss bygga en jernväg åt, för att försvara det, slutligen fallit i bolagens händer, låt vara nominelt svenska bolags händer, men ur hvilkas händer det dock kan reelt öfvergå till utländska bolag.

Jag anhåller om bifall till reservationen.

Herr *Bystrom* instämde häruti.

Herr Persson i Stallerhult: Det kanske är djerft af mig att våga taga till ordet och yrka bifall till lagutskottets hemställan, då ingen ledamot ifrån utskottet har uppträdt till förmån för dess förslag. Jag skall i alla fall våga försöket och uttala min enskilda öfvertygelse i saken.

Om man noggrant genomläser 1894 års Riksdags skrifvelse, skall man finna, att den innehåller alldeles detsamma, som motionären och reservanterna nu föreslagit. Hvad beträffar Dalarne och norra delarne af vårt land, har Kongl. Maj:t ställt sig denna skrifvelse till efterrättelse och lemnat en fullständig utredning rörande de i skrifvelsen omförmälda förhållanden. Men Kongl. Maj:t har ännu icke sagt sitt sista ord beträffande denna utredning eller hvilket förslag Kongl. Maj:t ämnar framlägga för Riksdagen. Således är dock en utredning rörande förhållandena i Norrland och Dalarne verkställd, så att man kan se resultatet deraf.

Nu gäller det, om man beträffande mellersta och södra delarne af vårt land skall skrifva till Kongl. Maj:t med anhållan, det Kongl. Maj:t ville med afseende å dessa landsändar vidtaga samma utredning, som 1894 års skrifvelse afsåg.

För min del kan jag icke upphäfvå sådana klagoskri vidkommande de bolag, som inom den ort, jag representerar, drifva sin verksamhet. Ty dessa bolag hafva gjort vår ort ganska stor nytta, men icke den ringaste skada. Derfor anser jag mig skyldig att åtminstone beträffande dessa bolag taga det s. k. bolagsväldet i försvar. Inom Skaraborgs län finnas icke många bolag, som drifva jordbruksrörelse; ett ibland dem är dock Klagstorps landtbruksskola. Dessa bolag hafva emellertid icke de största jordbruksfastigheter inom länet, utan det finnes större sådana, som egas af enskilda. Nu tänker jag mig, att, efter hvad motionären och reservanterna innerst åsyfta, dessa bolag icke skulle få rätt att köpa en mindre, i förhållande till detsamma välbelägen, hemmansdel, under det att för de andra stora godsegarne icke något förbud i det hänseendet skulle finnas. Jag frågar då, om detta verkligen kan vara rätt.

Nu säger man, att bolagens jordförvärf skulle minska de mindre jordbrukarnes antal. Jag för min del kan knappast tro detta. Jag tänker mig, att en hemmansegare, som har sina egor belägna i närheten af ett aktiebolag, är i den ställning, att han har skulder, uppgående till hela egendomens värde, så att han måste sälja denna antingen exekutivt eller frivilligt. Aktiebolaget, som är kapitalstarkt, önskar förvärfva fastigheten och bjuder betydligt mer än någon enskild

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

*Angående
inakränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

spekulant. Finge han nu antaga bolagets anbud, skulle han kunna betala sina skulder och dessutom få något öfver att försörja sig och de sina med. Men om bolaget icke får uppträda såsom spekulant, får han nöja sig med det lägre pris, som möjligen en enskild spekulant bjuder. Följden blir, att egendomen betingar mindre köpeskilling och att han i följd deraf till äfventyrs icke kan betala sina skulder utan sjelf jemte sin familj faller fattigvården till last. Alltså finner jag för min del icke något skäl att aflåta en skrivelse sådan som den föreslagna, då den dermed afsedda reformen icke skulle tillgodose de mindre bemedlade samhällsklassernas intressen. Man har talat mycket illa om bolagen och ej velat erkänna det goda de utträttat. Att döma af min erfarenhet äro åtminstone jordbruksbolagen icke så fruktansvärda.

Vill motionären en annan gång återkomma och t. ex. föreslå, att icke någon skulle ha rätt att förvärfva jordbruksfastighet utöfver ett visst område, är det ganska möjligt, att han skulle kunna få flere, som understödde detsamma. Men att medgifva de stora godsegarne rätt att uppträda såsom spekulanter å jordbruksfastigheter, men förmena aktiebolagen en sådan, tycker jag är inkonsekvent. Jag för min del anser, att lagutskottet resonnerat rätt; och då 1894 års riksdagsskrivelse icke ännu blifvit slutbehandlad, så tror jag icke, att Riksdagen bör ännu en gång skriva till Kongl. Maj:t i samma syfte.

Jag tar mig friheten yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Waldenström: Herr talman! För några år tillbaka gjorde jag på sommaren en resa i Norrbotten uppför Lule elf och kom dervid att samtala med åtskilliga personer tillhörande den sjelfegande bondeklassen. De uttalade mycket allvarliga bekymmer deröfver, att den ena sjelfegande bonden efter den andra försvann och blef allenast arrendator under bolagen, som lyckats förvärfva deras egendomar.

Det kan ju icke heller någon människa neka till, att bolagsväldet i vårt land nått en utveckling, hvarom man egentligen icke gjorde sig någon föreställning, då aktiebolagslagen infördes hos oss. Men huru skall nu detta misförhållande botas?

Det är tydligen icke nog att skriva till Kongl. Maj:t och säga: "här äro misförhållanden rådande, som behöfva botas", men utan att gifva någon antydning om, huru enligt Riksdagens mening en sådan bot skall kunna åstadkommas.

Den riksdagsskrivelse, som här redan omtalats, föranleddes af en motion, som egentligen var rigtad mot de så kallade skogsbolagen uti Dalarne och Norrland. Men det är icke bara skogsbolag, som förvärfva jordegendom, utan äfven andra bolag. Här har man redan påpekat, huru industriella bolag lagt under sig stora egovidder för att kunna bedrifva sina industrier. Särskildt är detta förhållandet med sockerindustrien i Skåne, och jag tänker, att förhållandet blir detsamma på Gotland.

Men här har också påpekats, att det icke endast är *bolag*, som slå under sig hemman och bilda stora egokomplexer, utan att äfven enskilda personer göra detsamma. Och hvad som gäller bolag, det

bör då äfven gälla dessa enskilda personer, lika visst som det är, att hvad som gäller skogsbolag, bör gälla också alla de bolag, som äro stiftade för andra ändamål.

Men huru skall man då kunna råda bot? Ja, det är en fråga, beträffande hvilken Riksdagen borde göra ett principiellt uttalande. Jag antar t. ex., att det är en bonde, som har ett hemman; han sitter i skuld och behöfver därför sälja det. Af en enskild person kan han få — jag antar 8,000 kronor, men af ett aktiebolag kan han få 10,000 kronor för hemmanet. Skall då lagstiftningen komma i vägen och säga: "aktiebolaget har så stora vidder förut, att det icke får köpa ditt hemman, utan antingen skall du behålla det eller sälja det för 8,000 kronor."

Då säger bonden: "Jag kan icke behålla det, utan måste sälja det, och får jag icke sälja det för 10,000 kronor, måste jag göra konkurs". Och så gör han konkurs. Hemmanet öfvergår nu till konkursmassan, och hon bjuder ut det med påföljd, att aktiebolaget bjuder 10,000 kronor för det. Så kommer rätten och säger: "nej, aktiebolaget eger så ofantliga egovidder förut, att det icke får köpa mera." På så sätt måste massan taga det närmast lägre budet, om icke detta afgifvits af ett aktiebolag, d. v. s. hon får stanna vid det högsta bud, som afgifvits af enskild person. Och när allt kommer omkring, eger man redan kanske större vidder än bolaget. Nu frågas: med hvad rätt är det man vill förhindra en person att sälja sin egendom, som han är tvungen att sälja, hindra honom att sälja den till det högsta pris han kan få, eller hindra en konkursmassa att sälja densamma till högsta möjliga pris, för att borgenärerna må få tillbaka så stor del som möjligt af sina fordringar hos gäldenären? Jag förstår för min del icke, huru denna svårighet skall kunna öfvervinnas. Jag är, som jag sade, mycket intresserad för att man på något sätt må kunna stäcka bolagsväldet, men jag ser icke, huru detta skall kunna ske på den vägen, att man sätter p för bolagens rättighet att köpa fast egendom.

Den utredning, som här har blifvit lemnad öfver bolagens förvärf af jordegendom, öfveraskade icke så litet allmänheten, när den kom ut, i synnerhet första punkten uti den sammanfattade redogörelse, som förekommer på femtioandra sidan. Denna punkt lyder nemligen så, att utredningen visat, att antalet bolag så väl som sjelfegande hemmansegare i Dalarne och Norrland under den period, som undersökningen omfattat, har ökats. Man hade i allmänhet trott, att den punkten skulle komma att visa, att antalet bolag ökats, men antalet af sjelfegande förminskats. Nu har deremot, som sagdt, både den ena och den andra parten ökats.

Vill man råda bot mot aktiebolagsväldet, synes mig detta kunna gå på en helt annan väg, nemligen icke genom att söka förhindra aktiebolagen och andra bolag att köpa stora vidder och derigenom föröka sitt egoområde, utan så, att bolagen till äfventyrs bli ålagda att se till, att den af dem inköpta jorden häfdas och skötes ordentligt.

Herr Styrländer anförde exempel på att skogsbolagen, i händelse torplägenheter ingå uti den af dem inköpta jorden, söka att bli af

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

med torparne för att kunna beså torpen med skogsfrö. Ja, jag tycker icke man kan förhindra det heller. Ty bär det sig bättre att så skog än råg på en areal, hvarför skola då egarne icke få så skog? Skall staten börja blanda sig i egarnes rätt och enskildes hushållning, så att de icke få så på sina egor det utsäde, som lemnar den bästa avancan? Det kan jag omöjligen finna vara lämpligt. Nej, på något annat sätt måste man gripa verket an, om man vill mota aktiebolagsväldet, men huru detta skall ske, det begriper jag icke.

Herr talman, jag har bara velat framställa några af de svårigheter, som äro förenade med denna frågas lösning. För öfrigt har jag icke något yrkande att göra.

Herr Persson i Tällberg: Herr talman, mina herrar! Denna fråga är ju af ganska ömtalig natur, och det torde vara en af de allra svåraste frågor, som blifvit framlagda för Riksdagen.

Men dessa omständigheter böra dock icke, enligt mitt förmenande, utgöra något skäl för Riksdagen att skjuta ifrån sig frågan, utan fast mera böra de mana Riksdagen att egna all möjlig uppmärksamhet åt att få denna fråga på ett lyckligt sätt löst. Lagutskottet har, såsom det förefaller mig, denna gång sökt att, om jag så må säga, på bakvägar komma ifrån denna fråga, i det att lagutskottet hänvisar till Riksdagens skrifvelse af år 1894. Men lagutskottet synes hysa en viss farhåga för att Kongl. Maj:t skall fästa allt för mycket afseende vid denna riksdagsskrifvelse. Ty lagutskottet säger på sid. 7 i betänkandet, att "aktiebolags förvärf af fastigheter torde nemligen, utom landets nordliga delar, mera sällan afse allmogens hemman, utan i allmänhet afse större egendomar i och för bruksdrift eller annan industriell rörelse", och så tillägger utskottet på samma sida: "någon allmänare klagan öfver rådande missförhållanden härutinnan har heller icke försports." Och då så är, anser lagutskottet, att man icke bör göra någonting vidare åt saken, utan tycker allan rättfärdighet vara uppfylld genom den åtgärd, Riksdagen i förenämnda skrifvelse har föreslagit. Men jag skall be att få fästa kammarens uppmärksamhet på en omständighet, som förefaller mig något besynnerlig. Då vi vid denna riksdag hade att behandla lagutskottets utlåtande rörande herr Emthéns motion, som afsåg, att bolagen skulle åläggas att bättre än hittills häfda de fastigheter, som af dem inköpts, så erinra vi oss, att lagutskottet då bland annat yttrade: "Väl må erkännas, att bolagens allt jemt sig ökande förvärf af jordbruksfastighet kan medföra verkliga sociala vådor, då den fria jordegareklassen derigenom i väsentlig mån förminskas, men om något häremot skall göras, torde detta böra bestå uti inskränkning af bolagens rätt att förvärfva jordbruksfastighet."

Således precis samma uppfattning som den af herr Waldenström nyss uttalade. När det är fråga om att vilja ålägga bolagen att bättre häfda och sköta sina egendomar, då hänvisas till den omständigheten, att man bör rigta sin uppmärksamhet på den fara, som hotar genom bolagens fastighetsförvärf. Men när förslag föreligga om att söka råda bot för detta onda, då hänvisas man till något annat, då skall man rigta sin uppmärksamhet derpå, att bolagen

borde bättre sköta sina egendomar. Detta tyder, mina herrar, något på de obotfärdiges förhinder.

Jag är den förste att erkänna, att bolagen inom vårt land ha utträttat ganska mycket godt, och att vi utan den s. k. associationsidéns tillämpning i många afseenden skulle stått långt tillbaka i utveckling mot hvad ni nu göra. Men denna omständighet bör icke göra oss blinda för den verkligt stora både ekonomiska och sociala fara, som hotar vårt samhälle. Och jag må verkligen säga, att med den utveckling, bolagen nu tagit, är bolagsväldet icke förtjent af ett fullt så kraftigt försvar som det af herr Persson i Stallerhult presterade.

Han sade, att han icke kunde finna, att någon fara hotade på detta håll, utan han ansåg, att bolagen endast gjort mycken nytta. Men han nämnde också, att det inom hans trakt fans blott ett enda bolag, som förvärfvat jordbruksfastighet, och detta må förklara, att han, som eljest har en så klar blick och redig uppfattning af förhållandena, icke kunde se de faror, som hota oss i detta afseende.

Det är nemligen mycket, som detta bolagsvälde möjligen kan föra med sig. Jag föreställer mig t. ex., huru det skall ta sig ut i en framtid, då det blir endast ett fåtal sjelfegande bönder kvar i vårt land, och jag föreställer mig med fruktan och bäfvan, att den tid skall komma, då större delen af våra nu sjelfegande bönder bli en sorts slafvar under bolagen. Hvilken blir då deras lott, när de komma under bolagen, som diktera, hvilka tidningar de skola läsa, hvilka tänkesätt de skola hysa i politiskt afseende, som diktera för dem hvilka föredrag de få åhöra, och som, derest de icke vilja foga sig deri, hafva att bjuda dem bajonettspetsarne? Det är ju dess bättre icke många bolag, som visa sig på det sättet, men de hafva dock redan, med den utveckling bolagsväldet i vårt land har vunnit, visat, att de hafva magtmedel att tillgripa, magtmedel, som förefalla mig minst sagdt olämpliga, för att icke säga ohyggliga. De hafva alltid till sitt förfogande någon tjenstvillig embetsman, som är villig att sända några dussin krigsknektar, försedda med vapen och ammunition. Jag vet, att detta under vissa förhållanden kan vara nödvändigt för ordningens upprätthållande, men jag vet också, huru detta skall te sig, då de tider komma, när de flesta af dem, som äro vana att vara sina egna, vare sig på grund af lättsinne eller andra omständigheter, komma under bolagens välde.

Vi hafva här skyldighet att göra något och att göra det snart, och huru svår frågan än må vara, vågar jag, för min del, uttala den förhoppning, att Kongl. Maj:t skall taga den i allvarligt öfvervägande och söka bringa den till en lycklig lösning.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr A. Hedin: Jag anhåller, att kammaren täcktes tillåta mig att några ögonblick taga kammarens uppmärksamhet i anspråk med anledning af ett yttrande af en talare från Vestergötland, som till min stora förvåning tycktes hylla den åsigt, att kapitalismens

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inakränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

absorberande af den lilla sjelfegendomen på landet icke skulle vara någon fara.

Om historien finge tjena folken till någon lärdom, skulle vi icke mycket diskutera betydelsen af den fråga, som vi nu förehafva, men det är ty värr sant, att efteråt, när skadan är obotlig, då beklagar man, att man icke lyssnat till erfarenhetens lärdomar; innan skadan blir obotlig, vill man icke höra på dem. Vi kunna deraf se, hvart det går och till hvilka åtgärder man slutligen tvingas, om det icke sättes någon gräns för kapitalets rätt och magt att slå under sig allt, hvad det önskar och behagar. Vi hafva för våra ögon exemplet från England, ett exempel, hvars ytterligare lärdomar ingen lärer förutse; men redan äro förhållandena komna till en sådan punkt, att man väl skulle kunna fråga sig, om den dom, som en gång i början af vår tidräkning den namnkunnige naturforskaren Plinius uttalade om de stora godsens i det romerska väldet, äfven skall komma att tillämpas på England. Hans många gånger upprepade, af historieskrifvarne genom århundraden explicerade, kommenterade och bestyrkta ord lyda så: "de stora godsens hafva blifvit Italiens och äfven provinsernas" — d. v. s. hela det öfriga stora romerska väldets — "förderf". Möjligen skall den domen kunna gälla såsom en spådom om Englands öde.

I en undersökning, daterad från början af 1880-talet, läsa vi, att hälften af England — jag menar England i inskränkt bemärkelse, England med Wales — då tillhörde 150 personer, halfva Skottland tillhörde 75 personer och halfva Irland 35 personer, att i hela det förenade konungariket Storbritannien och Irland 955 godsegare egde 40 procent af hela arealen, hufvudsakligen representerade af omkring 520 à 530 peerer i öfverhuset, som egde öfver en fjerdedel af hela rikets jord; en enda af denna klass egde ensam 544,000 hektar. I Skottland, der tillståndet var allra värst, egde 170 personer $\frac{9}{10}$ af hela landet, 53 personer öfver $\frac{1}{3}$ och 5 peerer tillsammans omkring $\frac{1}{4}$.

Huru har man kommit derhän. Det är historiskt konstateradt, att i gamla tider, låt oss säga, ännu i slutet af 1500-talet, den vida öfvervägande delen af Englands jord befans delad mellan små sjelfegare och små arrendatorer, hvilka väl i allmänhet hade sina arrenden på lifstid. Af det förra slaget räknade man vid den tiden, slutet af 1500-talet, icke mindre än 160,000 små sjelfegare. Vändningen inträdde från slutet af 1600-talet. De stora godsens uppkomst befordrades genom ett statut från Carl II:s tid, från 1672, som gjorde godsegarne till egare af ödeland och allmänningar på det sätt, att de berättigades att lägga in dem under godsens bruk. Det är karakteristiskt för det aristokratiska regemente, den öfverklasstyrelse under skenbart monarkisk form, som utfärdade denna lag, att den ersättning åt kronan, deraf att den uppgaf sin gamla öfverhöghetsrätt öfver jorden och äfven uppgaf de af dessa ödeland och allmänningar, *wastes and commonfields*, flytande inkomster, bestod i att parlamentet voterade åt kronan en skatt på dryckesvaror. Sedermera under följande århundrade och tack vare de ofantliga rikedomar, som härflöto från den blomstrande industrien och handeln, kom en mängd af den rikare

stadsbefolkningen att kasta sig med verklig passion öfver jordbruket, och de bjödo på det sätt, som den ärade talaren nyss nämnde, för de små sjelfegendomarna och arfsförpaktningarna pris, som ingen meniska förut kunnat drömma om; och på det sättet gick den sjelfegande bondeklassen under, och arfsförpaktarne försvunno. De sjelfegande småbönderna äro nästan alldeles borta, men i stället har arrendatorsklassen blifvit oerhördt talrik, och den består nu af arrendatorer, icke såsom förut, på listid eller på en längre bestämd tid, utan ofta antagna på obestämd tid utan formliga kontrakt och med 6 månaders uppsägning. Nu har det anmärkts, att detta osäkra förhållande väl icke utesluter möjligheten af ett godt förhållande och en förnuttig, ömsesidigt gagnelig samverkan emellan jorddroten och förpaktaren, och sådant kan naturligtvis inträffa, men man får också erinra sig, att hela den ofantligt stora massan jordarbetare, som vid den tidpunkt, jag nyss nämnde, beräknades till icke mindre än 800,000 hufvudpersoner, befinner sig helt och hållet "utom detta förhållande af ömsesidiga fördelar och godt förstånd", och att denna lösa jordarbetareklass befinner sig i det mest förtviflade läge och i det största elände med hänsyn till bostäder, klädsel och det dagliga uppehållet, hvarför den också nedsjunkit till dryckenskap och allsköns osedlighet. Detta är en fara, för hvilken engelsmännen slutligen börjat få ögonen öppna; men då är frågan, huru mycket man kan rädda genom lagstiftningens ingripande, ehuru väl lagstiftningen i England, när den en gång kommer sig i farten, icke tvekar att taga sådana steg, som de flesta väl skulle rygga tillbaka för här i vårt land. Denna lagstiftning, gående ut derpå att åt jordarbetarne skaffa dels såsom lega, dels såsom sjelfegendom egna hus, går tillbaka till 1882. Jag vill här påpeka, att för den, för hvilken de engelska lagstiftningsakterna och kommissionsbetänkandena icke äro tillgängliga, fins det en ganska god öfversigt öfver dessa från år 1882 börjande åtgärder i en dansk framställning. Det skall utan tvifvel förefalla underligt och osannolikt för *svenska* öron, då jag säger, att denna framställning är utarbetad af — en diplomat. Det är så orimligt, att en svensk diplomat skulle befatta sig med en så nyttig sak, att jag anser nödigt att försäkra, att jag icke begär något misstag, då jag säger, att det är legationssekreteraren greve Ahlefeldt-Laurvig, som har till den senaste danska landbokkommissionen på begäran afgifvit en framställning om dessa reformer.

Nu är frågan, huru långt man skall komma i England med dessa sena försök att bota ett ondt, som uppnått så stora proportioner som dessa. Det visar sig visserligen i alla eller de flesta länder en stark tendens till ökning af stadsbefolkningen, man kan väl säga på landbefolkningens bekostnad, men det torde väl vara tvifvelaktigt, om detta någonstädes framträdte så starkt som i England, och jag kan icke undgå att fråga mig, till hvilket resultat man kommer, om detta skall fortgå utan vidare. Under de tre censuserioderna 1851—1881 växte stadsbefolkningen med respektive 19,41, 18,09 och 19,63 procent, men landbefolkningen med blott respektive 4,12, 7,32 och 7,42 procent. Nu bör det kanske tilläggas, att detta uttryck: stads- och

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

landtbefolkning kanske icke fullt motsvara hvad vi mena dermed. Der fins icke den legala begränsning, som för oss gör det otvifvelaktigt hvad som bör räknas till stadsbefolkning och till landtbefolkning. Men detta hindrar icke, att efter engelska begrepp om hvad som är stads- eller landtbefolkning uppgifterna äro korrekta, och när man ser detta samt dessutom hör, hvilket visserligen förekommer äfven annorstädes, att befolkningen på landet i vissa orter positivt och absolut minskas, så är man icke så långt från rätten att tala om hvad man har kallat *rural depopulation*, eller en folkminskning på landsbygden. I större eller mindre mån förekommer sådant äfven i andra länder. Vi se, huru stadsbefolkningen i vårt eget land stigit till 20 procent af det hela, men det är dock något helt annat, än när man enligt 1891 års folkräkning i England hade en landsbygdsbefolkning af 9,239,000 och några hundratal samt en stadsbefolkning af 19,763,000 och några hundratal eller med ett ord en stadsbefolkning på 68,1 procent.

Jag förstår icke, huru man inför sådana förhållanden som de engelska kan vara blind för de tecken, som i vårt eget land peka åt samma håll, eller huru man skall kunna slå sig till ro med den tanken, att ännu har man väl temligen lång tid på sig, innan missförhållandena tagit en sådan öfvermägt, att det skulle vara nödvändigt att ingripa på lagstiftningens väg för att bota dem. Ty det *kan* hända — vi veta, huru fort denna utveckling går, och i dylika fall är det i allmänhet så, att hastigheten växer i stället för att minskas — att, om man redan nu börjar att tala om de svårigheter, som ställa sig i vägen, dessa kunna blifva än värre att öfvervinna, när missförhållandena utvecklats sig än längre, och de krafter, som äro intresserade af att hindra reformen, blifvit än mäktigare.

Herr Höglund: Herr talman, mina herrar! Jag medgifver viligt, att jag alltid har ansett, att det är en lycka för vårt land, om den största delen af jordegendomen befinner sig i ett stort antal små brukares ego. Jag anser därför också, att med bolagens stora jordförvärf äro förbundna ganska många och svåra olägenheter, om de få taga öfverhand.

Efter min mening hafva de dock ännu ej gjort det, och den jemförelse, som den föregående talaren anställde med förhållandena i England, håller följaktligen ej alls streck och eger ej tillämpning ännu på vårt land. Hvad jag vill säga är, att man i dylika frågor bör iakttaga den största försigtighet, så att man icke åstadkommer mera skada än gagn; och man bör så vidt möjligt söka afhjelpa olägenheterna utan att vålla skada på andra håll.

Här förelåg för en tid sedan frågan om inskränkning af bolagens kommunala rösträtt, och detta är ett område, på hvilket olägenheten af bolagens stora jordförvärf visat sig. Hvarför antog Riksdagen icke då detta förslag, då tillfälle dertill bjöds?

Här har talats så mycket om farorna af bolagsväsendet, men det har ej alls talats om de tjänster, som bolagsväsendet verkligen gjort landet. Det kan dock ej förnekas, att de stora framsteg i industriellt hänseende, som under de senare åren gjorts i landet, till stor del

bero just på bolagsväsendet. Vill man förebygga de olägenheter, som dermed följa, må man dock taga sig till vara, att man ej — jemte det, att man undviker olägenheterna — också förderfvar de gynsamma resultat, som vunnits.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bromée: Herr talman! Jag skulle visst icke hafva begärt ordet i denna fråga, då så många redan yttrat sig och jag dessutom instämt med herr Nilsson, om jag icke fått en särskild anledning dertill genom det, som yttrades af en talare på skaraborgsbänken, och delvis genom det, som sades af en talare på geflebanken.

Det förhåller sig, såsom herrarne torde veta, så, att Kongl. Maj:t för Rikets Ständer den 17 december 1847 framlade en proposition om antagande af en lag för aktiebolag. Detta lagförslag och den lag, som i följd deraf antogs, om jag rätt minnes, den 6 oktober 1848, voro visst ej afsedda för att bolagen skulle slå under sig jorden i landet. Meningen var blott att underlätta sammansläendet af kapital i och för bedrifvandet af industriel rörelse, utan att detta skulle medföra så stor risk, som bolagen voro underkastade genom bestämmelserna i 15 kap. handelsbalken, enligt hvilka bolagsmännen voro solidariskt ansvariga inbördes i förhållande till hvarandra och utåt gent emot tredje man. Här var, som sagdt, meningen att kunna sammanslå kapital för att drifva industri och rörelse i stort utan så stor risk, som de solidariska bolagen medförde. Det yttrades då så väl i det lagutskott, som var tillsatt af Rikets Ständer, som vid granskningen i högsta domstolen af ett justitieråd, Stråle, att det skulle vara betänkligt, i fall dessa aktiebolag skulle få köpa fastigheter, åtminstone i större mån, än som var behöfligt till tomter för bolagens etablissemang och för nödiga byggnader och dylikt. Så väl af högsta domstolen som af andra myndigheter, som hördes, anfördes betänkligheter häremot, men det oaktadt kan man säga, att det fans ingen tanke på att bolagen kunde vara afsedda att lägga under sig jordegendomar och utöda jordbrukarne. Något sådant var visst ej meningen.

Nu har här sagts, att man bör väl ej stifta en lag, som skulle inskränka den enskildes rätt att förvärfva jord — det sades af en talare, att man ej bör göra sådana inskränkande lagar, som bestämma, huru man skall beså och skörda jorden, emedan det vore ett för stort ingrepp i den enskildes rätt. Men, mina herrar, här är *ej* fråga om att inskränka *den enskildes rätt*; här är *ej* heller fråga om att det *ej* fins bolag, som sköta sig alldeles utmärkt och som man *ej* har anledning till anmärkning mot, utan här är fråga om huru vida det är nyttigt och för framtiden gagneligt, att bolagen lägga under sig den svenska jorden, huru vida det kan vara till gagn för landet nu och i framtiden, att Sveriges jord förvärfvas af bolag, som kanske till största delen bestå af utlänningar, och der kanske blott ett fåtal är svenskar. Det finnes ett bolag hvarom jag särskildt vet, som eger en mängd hemman och stora jordvidder i Helsingland och

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)

kanske nära nog eger hälften af provinsen Herjedalen, och jag tror ej att jag säger för mycket, om jag påstår, att detta bolag till niondedelar består af utländingar, och att kanske den enda svensken är den, som är disponent för bolaget och representerar det. Kan man då undra på att man verkligen börjat misstänka, att det har sina faror med sig att låta bolag — hvilkas aktier man ej vet hvar de finnas, om de finnas hos främmande magts undersåtar eller här — obegränsadt slå under sig jord, och att man måste göra något för att hindra dylika förvärf?

Här är, som sagdt, ej fråga om de *enskilde* och deras rätt. Under lagutskottets och Rikets Ständers behandling af förslaget till lag om aktiebolag, hvilken lag utfärdades den 6 oktober 1848, yttrades äfven, att dessa bolag skulle kallas *allmänna* aktiebolag. Dessa äro ju ej några individer, utan en juridisk sammansättning, och de representeras af lotter och aktier. De äro icke *enskilde*. Kan man då säga, att man skulle göra den *enskilde* skada, om man skulle införa en lagstiftning för sådana kombinationer, som ju ej äro *enskilda* personer? De heta ju "allmänna" bolag och således kunna de ej vara *enskilda* personer. Meningen är således ej att träda den *enskildes* rätt för nära.

Då så icke är förhållandet, och då man af den utredning, som lemnats oss, ser, att i 20 kommuner sågverksbolagen redan ega öfver hälften af jorden, att i en del andra kommuner de hafva öfver fjerdedelen och i de flesta af Norrlands socknar intill fjerdedelen af all jord, är det då ej klart, att man bör göra något för att få ändring i ett förhållande, som måste hafva mycket svåra följder både i ekonomiskt och politiskt hänseende?

Det torde tillåtas mig att erinra kammaren om hvad som inträffade för ett par år sedan, då de då omtalade beslagen vid Törefors och Ytterån gjordes på varor, som voro i utländske mäns ego. Jag ber att få påminna om i hvilka svårigheter vi då råkade, då vi ej kunde få våra lagar tillämpade mot dessa utländske män, utan Riksdagen måste träda emellan och hålla dem skadeslösa, som offrat tid och arbete på beslaget och gingo miste om sina lagliga åklagareandelar, likasom kronan förlorade sitt. Men om nu utländingen kommer att besitta vår jord, kan man vara blind för att sådant och ännu värre svårigheter kunna inträffa en gång till, ja, många gånger?

Nej, det kan ej vara rätt, att detta förhållande får fortgå. Vi veta, att det finnes en kongl. kungörelse, som finnes intagen under I kap. jordabalken och är daterad den 3 oktober 1829. Och den säger: "Utländsk undersåte, som ej erhållit svensk medborgarerätt, är icke berättigad att i riket förvärfva och besitta fast egendom, utan då han dertill undfått Kongl. Maj:ts tillstånd." Ja, men ett bolag, hvars aktier äro ställda till innehafvaren eller till och med till utländsk man, får besitta jord utan att förvärfva Kongl. Maj:ts tillstånd, och det anser jag hvarken vara lyckligt eller rätt.

Med stöd af hvad jag nu sagt och det, som så riktigt anförts af en del andra talare, skall jag be att på det lifligaste få yrka bifall till reservationen.

Herr Lundell: Med anledning af hvad en talare på stockholmsbänken anförde om minskningen af den jordbrukande befolkningen i England, skall jag be att få anföra ett annat exempel från vårt eget land, från Öland. Det fins ingen provins, der jordbruket är fördeladt i så små lotter som på Öland och der så många små sjelfständiga jordbrukare finnas. Men befolkningen, som på medlet af 1870-talet utgjorde mer än 39,000 personer, har nu nedgått till emellan 31,000 och 32,000. Jag känner dock ej exempel på att några större jordinköp skett der, utan de sjelfegande jordbrukarnes antal är ungefär lika stort som på 1870-talet, men befolkningen har ändock nedgått med omkring 20 procent. Detta har således ej skett till följd af sammanköpning af egendom, utan det har skett ändå, och således är ej alltid dylik sammanslagning af de små egendomarne orsaken till att jordbruksbefolkningen minskas, hvadan exemplet från England bevisar rakt ingenting i det syfte, som dermed afsågs.

Jag har blott velat anföra detta såsom exempel i motsatt riktning, men jag vill för öfrigt ej alls fälla något omdöme om sjelfva saken.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, samt herr talmannen till proposition upptagit hvarterdera af de gjorda yrkandena, afslög kammaren utskottets hemställan och biföll den i ämnet väckta motionen.

§ 10.

Vid föredragning af lagutskottets memorial n:o 80, i anledning af kamrarnes beslut beträffande Kongl. Maj:ts till Riksdagen aflättna proposition n:o 40 med förslag till lag angående ändrad lydelse af §§ 11, 21, 59 och 73 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, samt i ämnet väckta motioner, begärdes ordet af

Herr David Bergström, som yttrade: Herr talman! Mot att detta lagutskottets memorial lägges till handlingarne har jag ej någon invändning att göra. Då emellertid herr statsrådet och chefen för civildepartementet är tillstädes, skall jag tillåta mig att begagna den anledning, som här gifves, att till chefen för civildepartementet framföra en vördsam anhållan, att nästa gång, när en kommunalrösträttsproposition kommer att framläggas inför Riksdagen — och att snart så sker, dertill torde giltiga skäl icke komma att saknas — denna proposition då måtte komma att omfatta de kommunala rösträttsförhållandena såväl i stad som på landet. Härpå gick, såsom chefen för civildepartementet behagade erinra sig, 1894 års riksdagsskrifvelse i sjelfva verket ut, då den framhöll, att, samtidigt med att de äldre krafven på en reform af den kommunala rösträtten på landsbygden qvarstode ouppfyllda, nya fordringar uppstått på mera djupgående förändringar med afseende på den kommunala rösträtten såväl i stad som på landet, i hvilket sammanhang Riksdagen särskildt

*Angående
inskränkning
i aktiebolags
rätt till för-
värf af fast
egendom
å landet.
(Forts.)*

erinrade om den allt mer uppmärksammade frågan om bolags rösträtt.

Skulle jag så våga att till chefen för civildepartementet framföra ännu en vördsam anhållan, så vore det den, att vid det blifvande förarbetet för en eventuel ny kommunalrösträttsproposition den anspråkslösa utredning, som år 1894 verkställdes från Riksdagens sida, rörande den kommunala rösträttsfrågans öden i vårt land, måtte tagas i betraktande vid sidan af den ungefär samtidigt verkställda departementala utredning, som lär hafva legat till grund för den kommunala rösträttskomiténs historik i ämnet. Det torde nemligen då befinnas, att riksdagsutredningen är i åtskilliga afseenden både korrektare och fullständigare än den departementala och således i dessa afseenden lämpligare som ledtråd än denna.

Herr talman! Mot den nu föredragna anmälan läggande till handlingarna har jag, som sagdt, ingenting att invända.

Vidare anfördes icke. Utskottets i detta memorial gjorda anmälan lades till handlingarna.

§ 11.

Härefter föredrogs lagutskottets memorial n:o 81, i anledning af kamrarnes återremiss af lagutskottets utlåtande n:o 56 i anledning af väckt motion angående tillägg till förordningen om offentlighet vid underdomstolarne.

Utskottet hemställde i detta utlåtande,

att Riksdagen i anledning af ifrågavarande inom Andra Kammaren af herr *F. Berg* afgifna motion ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes föranstalta utredning, om och i hvilken utsträckning rätten eller domaren borde tillerkännas befogenhet ått i förekommande fall förbjuda minderårige att närvara vid domstols förhandlingar, samt, om utredningen dertill föranleder, för Riksdagen förlägga förslag till erforderliga bestämmelser i ämnet.

I fråga härom anförde:

Herr Redelius: Jag skall be att få yrka afslag på detta lagutskottets memorial. Jag anser nemligen, att de skäl, som anförts mot denna lagförändring, öfverväga dem, som anförts för densamma. Men jag skall icke upptaga tiden med att utveckla detta vidare, utan helt kort yrka afslag å utskottets hemställan.

Herr Ohlsson i Vexjö: Jag skall deremot be få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag vill tillägga, att Första Kammaren redan bifallit densamma, och tillika erinra derom, att, då ärendet sist behandlades i denna kammare, kammaren utalade lifliga sympatier för den skrifvelse, hvarom här är fråga.

Vidare yttrades icke. Utskottets hemställan bifölls.

§ 12.

Till afgörande förelåg vidare lagutskottets utlåtande n:o 82, i anledning af väckt motion angående ändrad lydelse af §§ 15, 18, 19 och 32 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm.

*Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.*

I motion n:o 7 inom Andra kammaren af herrar *M. Höjer m. fl.* hade hemställts, att Riksdagen måtte för sin del besluta, att nedannämnda paragrafer i kongl. förordningen den 23 maj 1862 om kommunalstyrelse i Stockholm må erhålla följande förändrade lydelse:

§ 15.

Nedannämnda personer må, med hänsigt till deras embetes- eller tjänstemannaställning, icke vara stadsfullmäktige, nemligen öfverståthållaren, underståthållaren, polismästaren och stadens fiskaler, äfvensom de tjänstemän och betjente, hvilka i och för sina befattningar äro inför stadsfullmäktige eller under dem ställda nämnder eller afdelningar redo skyldige.

Vid stadsfullmäktiges sammanträden eger öfverståthållaren eller, der han hindrad är, underståthållaren att vara tillstädes och i öfverläggningarna, men ej i beslutet deltaga.

§ 18.

Stadsfullmäktige välja årligen bland sig en ordförande och en vice ordförande, om hvilka val underrättelse skall till öfverståthållare-embetet insändas.

Äro både ordföranden och vice ordföranden hindrade att vid något stadsfullmäktiges sammanträde närvara, välja de, som tillstädes äro, en annan ordförande för tillfället.

Fullmäktige antaga ock en sekreterare, hvars åligganden bestämmas i den instruktion, som de kunna finna skäligen för honom utfärda.

§ 19.

Stadsfullmäktige, för hvilka tjänstgöringsåret börjar den 1 april, sammanträda å första helgfria dag i februari, april, juni, oktober och december samt deremellan, så ofta ordföranden finner sådant af nöden. Kallelse till sammanträde bör ock utfärdas, då tio eller flere af fullmäktige med uppgift om anledningen skriftligen derom anhålla.

§ 33.

Stadsfullmäktige utse bland sig högst tio personer att jemte ordföranden och vice ordförnaden hos fullmäktige utgöra ett särskildt utskott, som har att med sin uppmärksamhet följa förvaltningen af stadens angelägenheter i alla riktningar; till fullmäktige göra fram-

Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)

ställningar och förslag, som i ett eller annat hänseende häraf kunna föränledas; till föredragning bereda alla de ärenden för öfrigt, i hvilka fullmäktige skola utlåtanden eller beslut meddela, samt å stadsfullmäktiges vägnar företrädesvis öfvervaka verkställigheten af fullmäktiges beslut. Detta beredningsutskott eger att ifrå de under stadsfullmäktige lydande nämnder, afdelningar eller tjänstemän infordra de yttranden och upplysningar, som för ärendenas utredande äro af nöden, äfvensom att hos öfverståthållarembetet omedelbart göra framställning om upplysningars infordrande från embetsmyndigheter, på sätt för stadsfullmäktige i § 28 medgifvet är.

Öfverståthållaren är obetaget att beredningsutskottets sammanträden öfvervara samt att i öfverläggningarna, men ej i besluten deltaga.

Den hos stadsfullmäktige anstälde sekreterare tjänstgör ock i sådan egenskap hos beredningsutskottet.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas.

Häremot hade reservation anmälts af herrar *Folke Andersson*, *Nilsson* i Skärhus och *Svensson* i Karlskrona.

Efter föredragning af ärendet anförde:

Herr Höjer: Det var en dag i förliden månad jag passerade Mynttorget och då hade det nöjet att sammanträffa med en högt aktad ledamot af lagutskottet, hvilken jag tillfrågade, hvarför lagutskottet hade under loppet af tre månader hvilat på den här motionen om förändring af förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm. Af lagutskottsledamoten fick jag det svaret, att lagutskottet hade satt sig, som han sade, "i efterhand och krupit bakom ryggen på Stockholms stadsfullmäktige". Jag svarade då min interlokutör, att det var precis hvad jag hade väntat, hvarpå jag önskade lagutskottet lycka till dess fördelaktiga placement.

Som herrarne sett af tidningarne, har helt nyligen en precis likartad motion blifvit afgjord i Stockholms stadsfullmäktige, och afgörandet der utföll precis som man af psykologiska grunder redan på förhand kunde beräkna. Dervidlag skall jag tillåta mig att fästa kammarens uppmärksamhet derpå, att den minoritet, som nu var för motionen, hade vuxit med 7 röster från 1886, då denna minoritet endast utgjorde 13. Sedan detta skett, och uti riksdagens elfte timme, har lagutskottet ändtligen kommit med sitt föreliggande betänkande, som med afseende på sin logik och med hänsyn till sina sakliga skäl har befunnits tillfredsställa Första Kammarens i det fallet som vanligt högst blygsamma anspråk och uti Första Kammarens plenum i lördags blifvit utan debatt och utan votering antaget.

Jag skall ock medgifva, att första punkten af utskottets motivering är i alla afseenden ypperlig. Der säger utskottet: "Det synes utskottet obestriddigt, att den för Stockholm gällande bestämmelsen om en själskrifven ordförande i stadsfullmäktige icke står i öfverensstämmelse med den våra kommunallagar eljest genomgående själf-

styrelseprincipen, hvilken, beträffande öfriga städer, tagit sig ett uttryck, bland andra, uti den kommunalrepresentationen tillerkända rätt att sjelf och inom sig utse den, som kan leda dess förhandlingar.“ Det synes mig, som skulle lagutskottet konsekvent kunna hafva fortsatt på ungefär följande sätt: “Obestridligt synes det ock vara, att nuvarande bestämmelser om öfverståthållarens uti Stockholm sjelfskrifna ordförandeskap står uti alldeles bestämd strid mot en annan princip, som genomgår vår lagstiftning, nemligen den, att samma ärende icke skall i två instanser af samma person handläggas“; och det synes mig, att, utgående från dessa premisser, lagutskottet borde hafva kommit till den konklusionen, att, då inga förment praktiska fördelar kunna equivältera olägenheterna deraf, att förordningen hvilat på fullkomligt galna principer, lagutskottet nu funne lämpligt att hemställa om bifall till motionärernas förslag.

Nu är alldeles klart, att sedan lagutskottet hade skrivit sin första punkt, har det råkat ut för dåliga rådgifvare eller, hvad som värre är, allt för mycket fördjupat sig i studiet af de betänkanden, som af Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott vid tre särskilda tillfällen hafva med afseende å dylika motioner afgifvits, först 1874, sedan 1886 och nu i april månad 1898. Deraf synes det mig ock, som skulle lagutskottet i fortsättningen af sin framställning hafva framkommit med en skäligen underhållig motivering.

Lagutskottet har t. ex. först anført, att det är praktiska skäl, som torde från början hafva varit anledningen till tillkomsten af stadgandet, att öfverståthållaren i Stockholm tillika skall vara ordförande i Stockholms stadsfullmäktige. Med afseende derpå tillåter jag mig endast att hänvisa till den lilla historik öfver frågans uppkomst och utveckling, som motionärerna tillåtit sig bifoga i början af sin motion. Af denna historik framgår alldeles bestämdt, att såväl den stora kommunallagskomitén af 1858 som den speciella kommunallagskomitén för Stockholm af 1861 icke hade den allra ringaste tanke på att öfverståthållaren i Stockholm tillika skulle vara sjelfskrifvnen ordförande i Stockholms stadsfullmäktige, ja, icke ens vid deras öfverläggningar vara närvarande, och att den mest sakkunnige i ämnet, nemligen öfverståthållarembetet sjelft, aldrig någonsin ifrågasatt ett dylikt öfverståthållarens sjelfskrifna ordförandeskap. Det var först regeringen, som införde nuvarande bestämmelser i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm. Anledningen dertill torde icke vara det ringaste svår att finna. Öfverståthållaren var förut ordförande i magistraten, ordförande i drätselkammaren, ordförande i åtskilliga andra institutioner. Det synes mig då hafva varit, om icke försvarligt, åtminstone förklarligt, att regeringen tänkte sig, att öfvergången skulle blifva allt för häftig, om öfverståthållaren från det han förut varit ordförande i alla möjliga inrättningar nu icke skulle hafva något ordförandeskap alls. Det är den enkla historiska förklaringen af uppkomsten till det nuvarande stadgandet.

Det andra motivet, lagutskottet anført mot den ifrågasatta förändringens genomförande, är, att “samarbetet mellan den beslutande och verkställande myndigheten, som är en följd deraf, att öfver-

*Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)*

Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)

ståthållaren är stadsfullmäktiges ordförande, anses leda till en hvad Stockholm beträffar väl behöflig förenkling af det omfattande kommunala arbetet. Detta praktiska skäl anser jag, att vi motionärer i vår temligen fullständiga motivering redan på förhand bemött. Om herrarne haft tillfälle att genomläsa den motivering, som beredningsutskottet affattade år 1886, för att bemöta en liknande motion, skola herrarne finna, att hufvudskälet, hvarför beredningsutskottet ville hafva kvar den nuvarande anordningen, såsom varande den mest praktiska, var att finna deruti, att "just på grund af öfverståthållareembetets långt utsträckta pröfningsrätt öfverståthållarens ordförandeskap, i synnerhet i beredningsutskottet, och hans deraf härflytande personliga beröring med kommunens representanter vore af yttersta vigt för att "hindra slitningar" mellan stadfullmäktige och den högsta administrativa myndigheten, "utjemna mindre skiljaktigheter" dem emellan och dymedelst förekomma den vägran af stadfästelse å stadsfullmäktiges beslut, som eljest vore att befara". Och beredningsutskottet af 1886 stryker under denna passus och förklarar, att det är det första och sista och den hufvudsakliga praktiska anledningen, hvarför den nuvarande bestämmelsen bör i förordningen stå kvar. Denna motivering hafva motionärerna, som herrarne sett, i sin framställning på förhand bemött. Denna önskan hos Stockholms stadsfullmäktige att förekomma en baklexa vid underställandet af stadsfullmäktiges beslut hos öfverståthållareembetet synes icke motionärerna vara någon den ringaste giltiga anledning, hvarför Stockholms stad skall vara beröfvad den rätt, som tillkommer hvilken af våra småstäder som helst, nemligen representanternas rätt att sjelfva utse sin ordförande.

Dessutom och framför allt, om det är något som är galet i detta fall — såsom jag visserligen erkänner att det är — så är det, att det är för många underställningsmål, allt för många de fall, i hvilka Stockholms stadsfullmäktiges beslut skola prövas af öfverståthållaren i öfverståthållareembetet. Då synes mig och mina medmotionärer det enda rigtiga korrektivet vara, att man *inskränker* denna öfverståthållarens för långt utsträckta pröfningsrätt.

Sedan kommer lagutskottet till det i min tanke lustigaste skälet för afslag. Lagutskottet menar — det är ett skäl, antagligen hemtadt från Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskott, att ibland Stockholms stads fullmäktige icke alltid skulle finnas tillräckligt med kapable män, som skulle vilja åtaga sig det betungande uppdraget att vara ordförande i Stockholms stadsfullmäktige. Det skälet tycker jag är allt för svagt. Det synes mig ock vittna om en allt för liten insigt i menniskonaturens beskaffenhet i allmänhet. För det första kan jag icke finna annat, än att det bråk och bestyr, som för närvarande Stockholms stadsfullmäktiges vice ordförande har, ungefär motsvarar — åtminstone icke är just synnerligen mycket mindre än — det besvär och den arbetsbörda, han skulle få, i händelse han blefve stadsfullmäktiges ordinarie ordförande. Jag har något litet känt två af Stockholms stadsfullmäktiges vice ordförande. Den ene var affidne justitierådet Lindhagen, som torde hafva varit en bland

de dugligaste kommunalmän, Stockholms stad någonsin haft, och som bar på en oerhörd arbetsbörda i kommunens tjenst. Jag betvivlar storligen, att någon af dem, som känt justitieråden Lindhagen, skulle ett enda ögonblick tro, att han skulle hafva vägrat att taga emot hedersplatsen såsom stadsfullmäktiges ordinarie ordförande på den grund, att han skulle hafva fått mera att göra, än han hade förut i egenskap af vice ordförande. Och jag hyser precis samma tvifvelsmål med afseende på Stockholms stadsfullmäktiges nuvarande vice ordförande. Jag tror för öfrigt, att både jag och de flesta af Stockholms härvarande representanter skulle kunna inom en half timme skaffa fram tio kapabla och framstående medlemmar af Stockholms kommunalrepresentation, som, om den af oss förordade förändringen blefve genomförd, möjligen den första halftimmen skulle afböja det ärofulla anbudet att blifva ordförande i Stockholms stadsfullmäktige, men den andra halftimmen lika säkert vördsamt buga sig och tacka för medborgarnes förtroende.

Slutligen anför lagutskottet, och jag förmodar, att lagutskottet anser det vara det viktigaste skälet för afslag, att, då de, som saken närmast rör, och det är, enligt lagutskottets uppfattning, Stockholms stadsfullmäktige, hafva afböjt denna reform och icke velat hafva någon förändring, det icke skulle vara skäl att vidtaga någon sådan. Der vid lag vill jag anmärka, att "de, som saken närmast rör", alls icke äro Stockholms stadsfullmäktige, utan Stockholms kommun, och om man skulle vända sig till, jag menar icke *alla* menniskor inom Stockholm, utan endast de kommunalt röstberättigade, måhända med afdrag af den lilla magnifika klick af etthundra röster, som kotterivis tillsätter Stockholms stadsfullmäktige, om man, säger jag, skulle vända sig till den öfriga massan af kommunalt röstberättigade, så är det icke det ringaste tvifvel om att icke ett öfverväldigande flertal skulle finna det ytterst egendomligt, att rikets största kommun skulle vara den enda i Sveriges land, hvars representation skulle sakna den naturliga rättigheten att sjelf utse sin ordförande.

Då jag för min del icke kan gilla en enda af de grunder, som lagutskottet anfört såsom skäl för sin afstyrkande hemställan, skall jag, herr talman, anhålla att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till motionen.

Häruti instämde herrar *Staaff, A. Hedin, Nyström, Eklund* i Stockholm, *Berg, Branting* och *David Bergström*.

Herr Husberg yttrade: Då jag inom lagutskottet biträdt det afstyrkande utlåtande, som här föreligger, skall jag bedja att få i korthet säga några ord.

Såsom lagutskottet här yttrar, är det alldeles gifvet och klart, att man ju principielt måste gifva motionärerna rätt. Men det gäller ju i allmänhet vid lagstiftning, att man får se till huru vida icke i särskilda fall genomförandet af det, som kan synas vara teoretiskt och principielt riktigt, möjligen kan motvägas af praktiska olägenheter, eller, för att begagna det uttryckssätt, som herr Højer nyss

*Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19, och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)*

Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)

använde, huru vida de praktiska fördelarne kunna equivältera principen, de praktiska olägenheterna göra, att principen icke bör komma i tillämpning.

Det torde för herrarne vara alldeles klart, att det för lagutskottet var ganska svårt att bilda sig en bestämd uppfattning i detta ärende. Det påstods i motionen, att äfven i praktiskt hänseende denna förändrings genomförande skulle medföra stora fördelar, men det är herrarne å andra sidan också veterligt, att då samma fråga väcktes inom Stockholms stadsfullmäktige, der snart nog förspordes, att stadsfullmäktige icke vore benägna för ändring, samt att, då utlåtande afgafs af beredningsutskottet, i detta utlåtande framhöllos från praktisk synpunkt skäl, som borde göra, att förändring icke vidtoges.

Lagutskottet har icke för egen del påstått med någon bestämdhet, att genomförandet af den föreslagna förändringen skulle försvåra samarbetet mellan Stockholms stadsfullmäktige och stadens öfverstyrelse. Likaså har utskottet icke för egen del påstått, att man icke alltid skulle kunna påräkna lämpliga och kompetenta personer, som vore villiga att åtaga sig den tunga arbetsböda, som ordförandeskapet hos stadsfullmäktige medför. Utskottet har endast sagt, att dessa olägenheter blifvit framhållna.

Nå väl, lagutskottet skulle nu bilda sig en uppfattning i denna sak, huruvida det vore riktigt eller icke, att praktiska olägenheter funnes och kunde uppväga principens tillämpning. Då vill jag säga, att utskottet väl hade att vänta den allra bästa ledningen för sitt omdöme härutinnan af Stockholms stadsfullmäktiges eget beslut. Och då Stockholms stadsfullmäktige hade att taga denna fråga i öfvervägande, så visade det sig, att de med ganska stor majoritet uttalade sig för att det skulle vara, såsom det nu är. Då kunde utskottet af detta stadsfullmäktiges beslut näppeligen draga någon annan slutsats i fråga om de praktiska fördelarnes värde, derutinnan utskottet för egen del hade svårt att döma, men stadsfullmäktige sjelfve vore de bästa domarne, än den, att de praktiska fördelarne vore så stora, att de borde uppväga principen. Herrarne torde förstå, att det var svårt för lagutskottet att här döma sjelf, och att i ett sådant fall som detta någon närmare ledning näppeligen låg till hands än stadsfullmäktiges eget omdöme. Det är sålunda icke därför, att Stockholms stadsfullmäktige vilja hafva det på detta sätt, som lagutskottet böjt sig, utan därför att utskottet af Stockholms stadsfullmäktiges beslut dragit den slutsatsen, att de praktiska fördelarne ändå måtte vara öfvervägande, har utskottet afgifvit sitt afstyrkande utlåtande, hvartill jag yrkar bifall.

Herr Höjer: Jag skall tillåta mig, mina herrar, endast en kort anmärkning, hvilken jag icke direkt rigtar emot lagutskottets vice ordförande, som nyss hade ordet, men som jag ber att få anföra, emedan jag glömde den i mitt förra yttrande. Det är den anmärkningen, att om man nu skulle antaga, att öfverståthållarens personliga närvaro i stadsfullmäktige och i stadsfullmäktiges beredningsutskott skulle vara af nöden för att åstadkomma det praktiskt taget bästa

samarbetet emellan den kommunala representationen, å ena sidan, och hufvudstadens högsta administrativa myndighet å andra sidan, så synes detta öfverståhållarens personliga inflytande på det kommunala arbetet kunna vara honom bevaradt med samma praktiska fördel, om han, såsom motionärerna föreslagit, skulle fortfarande ega rätt att personligen närvara både vid stadsfullmäktiges och beredningsutskottets öfverläggningar, med rätt för honom att deltaga i öfverläggningarna, men icke i besluten, jag menar, att detta sätt, att detta tillfälle för honom att personligen ingripa, skulle medföra samma goda resultat för det kommunala arbetet som om han sutte såsom stadsfullmäktiges ordförande. Denna åsigt har icke, mig veterligen, beredningsutskottet bemött vare sig 1874 eller 1886 eller 1898, åtminstone icke gifvit ett svar, som i ringaste mån kan anses tillfredsställande. Är nu denna öfverståhållarens personliga närvaro verkligen så nödvändig, något som jag icke tror så mycket på, så synes det mig vara aldeles tillräckligt, att han vid sammankomsterna är närvarande, utan att dervid intaga ordförandeplatsen.

*Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)*

Herr Svensson i Karlskrona: Herr talman, mina herrar! Då jag antecknat mig såsom reservant på detta lagutskottets föreliggande betänkande, skall jag bedja att få med endast några ord klargöra den ställning, som föranledt mig att reservera mig.

Utskottet har i sitt betänkande tydligt och klart erkänt, att det principiellt rigtiga vore, att stadsfullmäktige i Stockholm finge, i likhet med stadsfullmäktige i öfriga städer, sjelfva välja sin ordförande, men har tillika framhållit, att på grund af de upplysningar, som vunnits, det måste anses föreligga praktiska fördelar af den nuvarande anordningen, hvilka uppväga principens tillämpning. För min del har jag icke kunnat finna, att något sådant har påvisats. Utskottet säger, att då stadsfullmäktige i Stockholm icke sjelfva vilja hafva denna förändring, densamma icke heller bör vidtagas, ty genom sitt beslut skulle stadsfullmäktige hafva erkänt, att den nuvarande anordningen medför så många praktiska fördelar, att de principiella skälen borde förfalla. Ja, om stadsfullmäktige enhälligt fattat sitt beslut, så skulle jag böjt mig, men det kan jag icke göra nu, då inom stadsfullmäktige en ganska aktningvärd minoritet, bestående af personer, som jag för min del sätter mycket högt i detta afseende, uttalat sig emot beslutet. Jag tror därför, att dessa praktiska fördelar icke äro så stora, att de böra omkullkasta det principiellt rigtiga.

För så vidt jag känner, finnes det för öfrigt sjelfskrifvet ordförandeskap allenast i kyrkomötet, kyrkostämmor samt kyrko- och skolråd. Huruvida sjelfskrifvenheten på dessa områden kan vara ett så synnerligen värdigt föredöme, att den äfven bör tillämpas i den ifrågavarande stora och viktiga institutionen, lemnar jag derhän.

Jag tror vidare ej, att inom denna stora och aktningvärda institution skulle vara brist på kandidater till ordförandeskapet. Är

Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)

förhållandet sådant, att ordförandeskapet skulle lägga på sin innehafvare en så stor arbetsbörda, att det icke vore möjligt att bland de etthundra stadsfullmäktige finna en person, som vore villig och skicklig att bära denna börda, då kan jag sannerligen ej begripa, huru man kan vilja lägga densamma på öfverståthållaren, som väl bör vara i följd af sitt embete så starkt upptagen, att en sådan börda skulle vara honom för tung.

Herr talman, på de skäl, som anförts af mig och talaren på stockholmsbänken, ber jag att få yrka bifall till motionen och afslag å utskottets hemställan.

Herrar *Gethe* och *Folke Andersson* instämde häruti.

Herr *Hammarlund*: Jag skall också bedja att få uttala mig till förmån för motionen. För min del kan jag ej finna något rimligt skäl, hvarför Stockholms stadsfullmäktige i detta afseende skulle intaga en undantagsställning. Stadsfullmäktige i Sveriges alla öfriga städer hafva rätt att sjelfva välja sin ordförande, — hvarför skola då icke stadsfullmäktige i rikets första stad, i rikets hufvudstad också få sjelfva välja sin ordförande.

Man åberopar möjligen, att stadsfullmäktige i Stockholm icke kunna jämföras med stadsfullmäktige i öfriga städer, utan äro närmast likställda med landstingen. Men detta gäller ju äfven om stadsfullmäktige i Göteborg, Malmö med flera städer. Och herrarne torde för öfrigt erinra sig, att vi i fråga om landstingsordförandena helt nyligen hafva gjort en ganska betydelsefull förändring, på grund hvaraf Kongl. Maj:t numera icke har rätt att utse hvem han vill, till ordförande i ett landsting, utan endast en, som förut blifvit vald till landstingsman. Sålunda hafva till och med landstingen i detta hänseende större förmåner än de, som nu äro beskärda Stockholms stadsfullmäktige.

Här har tillerkänts ett nyligen gjordt uttalande af Stockholms stadsfullmäktige ett så ofantligt stort vitsord. För min del kan jag icke tillmäta detsamma en så stor betydelse. När fråga var om den nämnda ändringen beträffande ordförandeskapet i landstingen, tro då herrarne, att om man förut frågat de olika landstingen, om de ville hafva denna ändring, om de ville, att landshöfdingarne, som då vanligtvis voro ordförande, ej mera skulle vara det, tro herrarne, säger jag, att något enda landsting då skulle hafva uttalat sig för den föreslagna reformen? För min del tror jag det icke. Men å andra sidan tror jag, att sedan ändringen blifvit genomförd, de äro belättnadermed.

Denna kammare har en gång, om också för länge sedan — det var nemligen år 1869 — bifallit en motion i samma riktning som den nu föreliggande och varit med om att afskaffa det sjelfskrifna ordförandeskapet i Stockholms stadsfullmäktige, och kammaren gjorde det då utan votering. Jag vågar uttala den förhoppning, att kammaren nu skall visa sig stå på samma standpunkt som år 1869 och

alltså bifalla motionen, hvartill jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Ohlsson i Vexjö: Då Första Kammaren redan afslagit motionen, då motionen icke i och för sig har något större och allmänne intresse, och då Stockholms stadsfullmäktige sjelfva så nyligen som för blott några dagar sedan med stor majoritet förklarar sig vilja bibehålla status quo i nu förevarande afseende, så skall jag i det läge, hvori frågan för närvarande befinner sig, tillåta mig uttala den uppfattningen, att denna kammare väl näppeligen har något skäl att fatta ett beslut, som går i den riktning, att kammaren vill påtvinga Stockholms stadsfullmäktige och Stockholms kommun en ny och förändrad ordning i detta afseende.

Theoretiskt sedt må ju motionären hafva rätt, men onekligt är, att ur praktisk synpunkt flera skäl tala för bibehållande af den nuvarande anordningen, och då de praktiska hänsynen i denna kammare alltid pläga tillmätas afgörande betydelse, så skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta yttrande instämde herrar *Jönsson* i Gammalstorp och *Höglund*.

Herr Nilsson i Skärhus: Herr grefve och talman! Då jag reserverat mig mot utskottets hemställan, men icke angifvit i hvad riktning, så skall jag nu be att få tillkännagifva, att jag velat bifall till motionärens förslag.

Hvad som anförts som skäl för utskottets förslag, nemligen att Första Kammaren redan antagit detsamma, det må nu hafva all den betydelse, man kan tillägga detsamma. Men för min del ämnar jag icke fästa mig vid hvad Första Kammaren i detta fall beslutat, och i den händelse Andra Kammaren finner lämpligt att afgifva en opinionsyttring mot hvad Första Kammaren så i detta som andra fall beslutat, så skulle jag vilja vara med om en sådan opinionsyttring, och därför skulle jag, herr talman, önska, att denna kammare måtte besluta i öfverensstämmelse med motionärernas förslag.

Öfverläggningen var härmed slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för bifall till den senare propositionen. Votering blef emellertid begärd och företogs enligt följande nu uppsatta och af kammaren godkända voteringsproposition:

Den, som med afslag å hvad lagutskottet hemställt i förevarande utlåtande n:o 82 bifaller den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

*Angående
ändrad
lydelse af §§
15, 18, 19 och
32 i förord-
ningen om
kommunal-
styrelse i
Stockholm.
(Forts.)*

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets nämnda hemställan.

Omröstningen visade 92 ja, men 109 nej; hvadan utskottets hemställan af kammaren bifallits.

§ 13.

Föredrogos, hvar för sig, och biföllos lagutskottets utlåtanden:

n:o 83, i anledning af justitieombudsmannens framställning om ändring af bestämmelserna rörande återfallspreskription; och

n:o 84, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande viss del af lagutskottets hemställan i dess utlåtande n:o 66 i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige och till lag om renmärken samt i anledning af i ämnet väckta motioner.

§ 14.

Härefter föredrogos särskilda utskottets n:o 1 memorial n:o 3, i anledning af dels återremiss, dels skiljaktiga beslut rörande vissa delar af utskottets utlåtande n:o 1 i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition n:o 28 samt två i följd af samma proposition väckta motioner.

I utlåtandet n:o 1, med anledning af dels Kongl. Maj:ts nådiga proposition n:o 28 med förslag till lag angående ändring i vissa delar af giftermålsbalken m. m., dels två i följd af nämnda proposition inom Andra Kammaren väckta motioner, den ena af herr A. P. Gustafsson och den andra af herr D. Persson, hade utskottet hemställt:

1:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående ändring i vissa delar af giftermålsbalken icke kunde oförändradt godkännas, ville i anledning af så väl Kongl. Maj:ts proposition som herr D. Perssons motion för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

2:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående ändrad lydelse af 19 kap. 4 § ärfdebalken icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

3:o) att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående ändrad lydelse af 1 kap. 8 § handelsbalken icke måtte af Riksdagen antagas;

4:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till angående ändrad lydelse af 70 § utsökningslagen icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

5:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående ändrad lydelse af 5 § konkurslagen icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

6:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag om boskilnad icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

7:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag angående ändring i förordningen huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarfvagörelse, så ock angående undanskiftande af egendom i död makes bo den 18 september 1862 icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

8:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag om bodelning vid äktenskapsskilnad, så ock om frånskid hustrus ansvarighet för gäld i boet, icke kunde oförändradt godkännas, måtte för sin del antaga en lag i ämnet af den lydelse utlåtandet utvisade;

9:o) att Riksdagen, med förklarande, att Kongl. Maj:ts förslag till lag om ändrad lydelse af 39 och 40 §§ i förordningen angående in-teckning i fast egendom den 16 juni 1875 icke kunde godkännas, måtte, med anledning af Kongl. Maj:ts proposition, för sin del antaga en lag om ändrad lydelse af 39 § i nämnda förordning af den lydelse utlåtandet utvisade;

10:o) att herr D. Perssons motion icke i vidare mån, än hvad utskottets under 1:o) gjorda hemställan innefattade, måtte af Riksdagen bifallas; samt

11:o) att Riksdagen måtte finna herr A. P. Gustafssons motion vara besvarad genom hvad utskottet i föregående punkter hemställt.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade vid föredragning af nämnda utlåtande kamrarne — efter att till en början hafva beslutit, att, för den händelse utskottets förslag skulle komma att i vissa delar af den ena eller andra kammaren återförvisas, utskottet skulle lemnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i afseende å de paragrafer, hvilka blifvit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jemkningar, som af ifrågasatta förändringar i återförvisade delar kunde föranledas — sammanstämmande godkänt hvad utskottet hemställt i punkterna 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10 och 11.

Beträffande utskottets hemställan i punkten 1 hade kamrarne godkänt den af utskottet föreslagna lydelse af 9 kap. 1 och 3 §§ och 10 kap. 2 § giftermålsbalken, öfverskriften till 11 kap. samma balk samt 1—7, 9, 10 och 12 §§ i sistnämnda kap. äfvensom förslaget slutmening, ingress och rubrik.

9 kap. 2 § samt 11 kap. 11 § giftermålsbalken hade af båda kamrarne visats åter till utskottet. 11 kap. 8 § samma balk hade

af Andra Kammaren antagits i den af utskottet föreslagna lydelse, hvaremot Första Kammaren godkänt den lydelse, som föreslagits i en af herr R. Dickson vid utskottets utlåtande fogad reservation; och hade slutligen utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan blifvit af Första Kammaren återförvisad.

Punkten 2 hade af Andra Kammaren godkänts, men af Första Kammaren visats åter till utskottet.

Vidkommande punkten 6 hade båda kamrarne godkänt 1, 2, 4—6, 10—31 §§ af den föreslagna lagen om boskilnad äfvensom förslaget slutmening, ingress och rubriker. 3 § hade af Andra Kammaren godkänts, men af Första Kammaren visats åter till utskottet. 7—9 §§ hade af båda kamrarne återförvisats; och hade af Första Kammaren jemväl utskottets i punkten gjorda hemställan visats åter.

I anledning af omförmälda återremisser och skiljaktiga beslut hemställde utskottet i nu föreliggande memorial under *punkten 1*:

att Riksdagen måtte för sin del besluta, att 9 kap. 2 § giftermålsbalken skall erhålla följande lydelse:

Mannen hafve ej magt att sälja, skifta, bortgifva eller med in-teckning för gäld belasta hustruns enskilda fasta egendom, som af honom förvaltas, utan att han hafver hennes frivilliga ja och underskrift i tvenne gode mäns närvaro, ej heller att utan sådant samtycke sluta aftal, hvarigenom å egendomen lägges servitut, eller upplåta rätt till afkomst af egendomen eller rätt att annorledes än för egen-domens behof afverka skog derå. Sker det ändock, vare den åtgärd ogill, och må klander derå väckas af hustrun eller hennes arfvingar. Har mannen eljest upplåtit nyttjanderätt till fastighet, hvarom nu är sagdt, utan hustruns frivilliga ja och underskrift i tvenne gode mäns närvaro, må den upplåtna rättigheten ej in-tecknas; och ege hustrun efter mannens död, eller då äktenskapet eljest blifvit upplöst eller boskilnad beviljats, rätt att uppsäga den, som nyttjanderätten inne-hafver: dock njute landbo eller hyresman, som uppsagd varder, laga fardag. Dör hustrun före mannen, ege hennes arfvingar enahanda uppsägningsrätt. Nyttjanderättens innehafvare ege ock, der äkten-skapet upplöses eller boskilnad beviljas, lof att uppsäga.

Ej vare mannen tillåtet att utan samtycke af hustru å hennes enskilda fasta egendom, som af honom förvaltas, afverka skog annor-ledes än för egendomens behof.

Har mannen öfvergifvit hustrun, eller är han för sjukdom eller af annan orsak ur stånd att om boet draga försorg, ege hustrun till nödortf pantsätta eller afyttra egendom i boet, hvaröfver hon eljest ej egt råda; dock må ej fast egendom in-tecknas eller afyttras, med mindre rätten, efter inhemtande af yttrande från mannens närmaste fränder, som i riket vistas, det medgifver.

Efter föredragning af punkten anförde:

Herr Jansson i Djusåtra: Såsom af nu föreliggande betän-kande synes, har utskottet i denna punkt föreslagit en betydlig in-skränkning i mannens målsmansrätt för hustrun, nemligen i fråga om

förvaltningsrätten öfver afkastningen af skogen på hustruns enskilda egendom. För min del kan jag icke finna, att denna inskränkning kan vara fullt förenlig med den målsmansrätt, som öfver hufvud taget bör tillkomma mannen. Jag har visst icke någonting att anmärka mot den ifrågasatta inskränkningen af mannens rätt till skogens förvaltande för det fall, att mannen vill afverka densamma för en längre tid, t. ex. 20 år eller så. Men en så stor inskränkning af mannens förvaltningsrätt härutinnan som den, hvilken i andra momentet af ifrågavarande paragraf föreslås, tycker jag dock går för långt. Der står: "Ej vare mannen tillåtet att utan samtycke af hustrun å hennes enskilda fasta egendom, som af honom förvaltas, afverka skog annorledes än för egendomens behof." Om detta förslag bifalles, så följer deraf gifvetvis, att mannen icke har rättighet att från en sådan egendom, som här är i fråga, försälja ens en enda famn ved, utan för så vidt han dertill har hustruns ja och samtycke.

När det gäller förvaltningsrätten i öfrigt, t. ex. om hustrun har till mannen öfverlemnadt ganska stora penningebelopp, då har icke ifrågasatts någon sådan inskränkning i denna mannens förvaltningsrätt.

Men i fråga om förvaltningen af skogen har i det föreliggande förslaget inskränkningen gått så långt, att mannen icke ens har rätt att afyttra något af skogen, utöfver hvad som för egendomens nödvändiga behof tarivas. Detta tycker jag går för långt; det rent af kränker den värdighet, mannen ju bör hafva i fråga om boets förvaltning.

Jag kan därför icke vara med om en dylik inskränkning och får därför yrka afslag på detta moment i paragrafen.

Herr Persson i Tällberg: Ja, herr talman, jag skall endast be att i korthet få yrka bifall till utskottets förslag. Första Kammaren har redan antagit utskottets förslag, och om vi nu skulle förkasta detsamma, så skulle ärendet för tredje gången återgå till det särskilda utskottet, för sammanjemkning eller dylikt, och något sådant i riksdagens sista timme tror jag icke skulle vara fullt lämpligt. För öfrigt kan jag icke gilla den siste talarens yttrande, att den ifrågasatta inskränkningen icke skulle vara förenlig med den målsmansrätt, som eljest tillkommer mannen. Jag tror tvärtom, att den utgör en full konsekvens af den lagstiftning, vi redan förut hafva i detta ämne, och med de lagbestämmelser, vi genom antagande af förevarande lagförslag i öfrigt skulle få. Ty afsigten härmed är ju den, att mannen skulle förhindras att förskingra eller förderfva hustruns enskilda egendom, och jag anser därför, att äfven förevarande moment står i full konsekvens med öfriga hithörande lagbestämmelser och således är fullt riktigt. Jag tror icke heller att det skulle vara lämpligt vidtaga någon ändring härutinnan endast på den grund, att det möjligen skulle i någon landsända finnas en eller annan hustru, som skulle vara så hård, att hon icke ens skulle tillåta sin man att från hennes egendom sälja en eller par famnar ved. Jag skall därför be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hjelmérus: Herr grefve och talman, mina herrar! Då jag håller före, att ifrågavarande paragraf står i fullständig öfverensstämmelse med den skrifvelse, som Riksdagen förut till Kongl. Maj: aflåtit angående ändring uti ifrågavarande kapitel och paragraf; då jag vidare förmenar, att de föreslagna stadgandena stå i öfverensstämmelse med de erinringar, hvilka i kammaren gjordes, då frågan förra gången debatterades, så skall jag tillåta mig att yrka bifall till den redaktion, som paragrafen fått genom utskottets sammanjemkningsförslag.

Härmed var öfverläggningen i detta ämne slutad. Efter det herr talmannen till proposition upptagit hvardera af de gjorda yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 2—5.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 6 och 7.

Lades till handlingarne.

Punkterna 8—11.

Biföllos.

§ 15.

*Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.*

Till behandling förelåg vidare konstitutionsutskottets utlåtande n:o 10, i anledning af väckt motion om tillägg till § 107 regeringsformen, m. m.

Med anledning af ifrågavarande, inom Andra Kammaren af herr *M. Dahn* afgifna motion, n:o 217, hemstälde utskottet:

att Riksdagen måtte antaga följande förslag till förändrad lydelse af §§ 106 och 107 regeringsformen samt § 38 riksdagsordningen att hvilatill vidare grundlagsenlig behandling:

Regeringsformen:

§ 106.

Finner utskottet af dessa protokoll, att någon statsrådets ledamot, eller någon för tillfället förordnad föredragande, eller den embetsman, som i kommandomål Konungen råd gifvit, uppenbarligen handlat emot rikets grundlag eller allmän lag, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådan öfverträdelse, eller den vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, eller att den föredragande underlåtit att, i de fall, som 38 § af denna regeringsform förutsätter, sin kon-

trasignation å ett Konungens beslut vägra, då *ege* Konstitutionsutskottet ställa en sådan under tilltal af Justitieombudsmannen inför Riksrätten, hvaruti, i stället för Statsråd, fyra de äldsta Justitieråd i dessa fall komma att säte taga, och gånge härmed som i 101 och 102 §§ om tilltal emot Högsta domstolen föreskrifves. Då Statsrådets ledamöter eller Konungens rådgifvare i kommandomål finnas hafva, på sätt ofvan berördt är, gjort sig till ansvar skyldige, döme dem Riksrätten efter allmän lag och den särskilda författning, som till bestämmande af sådant ansvar utaf Konungen och Riksdagen faststald varder.

Angående tillägg till § 107 rege- ringsformen, m. m. (Forts.)

§ 107.

Skulle Konstitutionsutskottet anmärka, att Statsrådets ledamöter samfäldt eller en eller flere af dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller att någon föredragande icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroende-embete utöfvat, *ege* då utskottet att sådant tillkännagifva för Riksdagen, hvilken, om den finner rikets väl det kräfva, kan hos Konungen skriftligen anmäla sin önskan, att Han ville ur Statsrådet och ifrån embetet skilja den eller dem, emot hvilka anmärkning blifvit gjord.

Frågor uti detta ämne kunna i Riksdagens Kamrar väckas och af andra Riksdagens utskott än Konstitutionsutskottet hos Kamrarne andragas, men icke af Riksdagen afgöras förr, än sistnämnda utskott deröfver blifvit hört.

Utskottet ege ock på grund af den verkställda granskningen anmäla hvad utskottet i öfrigt med afseende å rikets styrelse funnit påkalla framställning till Konungen; och ankomme det på Riksdagen att sådan af utskottet föreslagen framställning besluta.

Under Riksdagens öfverläggningar i de ämnen, som i denna § omförmälas, skola icke Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon Riksdagens pröfning underställas.

Allt hvad Riksdagen efter granskning godkänt eller lemnat oanmärkt bör anses hafva vunnit decharge i afseende på det granskade, och ingen ny, till ansvarighet förbindande granskning af ny Riksdag i samma mål vara tillåten; dock bör, oaktadt den af Riksdagens utskott eller revisorer förrättade generella öfversigt af statsmedlens utdelning, det åligga vederbörande embetsmän att verkställa den speciella revision, som dem i kraft af deras embetsbefattning tillkommer.

Riksdagsordningen :

§ 38.

1. Konstitutionsutskottet tillkommer att granska rikets grundlagar samt att hos Riksdagen föreslå de ändringar deruti, dem utskottet anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa,

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)

så ock att meddela utlåtande öfver de från Kamrarne till utskottet hänvisade grundlagsfrågor.

2. Utskottet åligger ock att äska de i Statsrådet förda protokoll, med undantag af dem, som angå ministeriella ärenden och kommandomål, hvilka endast i hvad som rör kända och af utskottet uppgifna händelser kunna fordras. Om utskottets rätt och pligt att, efter granskning af dessa protokoll, hos Riksdagen anmäla de anmärkningar eller de förslag till framställningar, hvartill denna granskning funnits föranleda, eller eljest vidtagna den med anledning af gjord anmärkning erforderliga åtgärd, så ock att, när af riksdagsman eller af annat utskott än Konstitutionsutskottet fråga blifvit väckt, att Statsrådet eller någon dess ledamot eller föredragande sitt embete på obehörigt sätt utöfvat, deröfver, före frågans afgörande af Riksdagen, afgifva yttrande, derom är i regeringsformen stadgad.

3. Utskottet tillkommer jemväl att, då olika meningar mellan Kamrarne uppstå, till hvilket utskott uppkomna frågor och ämnen böra hänvisas, derom besluta, så ock att skilja mellan Kammare och dess talman, då den senare vägrar proposition.

Häremot hade reservationer anmälts:

af herrar *Gustaf Axel Berg, Blomberg, Nyström, Östergren,* grefve *Posse* och *Restadius*;

af herr *Dahn*, som ansett, att utskottet ej bort föreslå ändring i § 106 regeringsformen; samt

af herr *Johnsson* i Bollnäs dels i fråga om den föreslagna ändringen af § 106 regeringsformen, dels ock angående vissa delar i öfrigt af utskottets motivering.

Efter uppläsande af utskottets hemställan anförde:

Herr *Restadius*: Den eller de, som författat vår ännu i hufvudsak gällande regeringsform, hafva dervid låtit sig vägledas icke af några doktrinära hugskott, icke af några mer eller mindre djupsinniga spekulationer öfver statens väsen eller formerna för dess framträdande i sinneverlden, utan de hafva med stadig hänsyn till det praktiska livets behof sökt utforska, med ledning af gångna tiders erfarenhet, hvad som kunde vara nyttigt och gagneligt för statsordningen, och de hafva sökt finna utvägar till förebyggande deraf, att stridigheter och förvecklingar skulle uppkomma derigenom, att förefintliga stadgar vore otydliga, eller derigenom att vissa bestämmelser icke alls förefunnes. Och genom sitt visa och varsamma tillvägagående hafva de kunnat så ordna samfundet och lägga en sådan grund för detsamma, att kommande släkten kunna på den vidare bygga och finna trefnad och ro.

I det fall, som nu af utskottet afhandlas, har lagstiftaren sökt skapa nya former, under hvilka Riksdagen skulle kunna kontrollera den verksamhet, som utöfvas af Konungens organ, statsrådets ledamöter. De bestämmelser, som i förevarande fall blifvit gifna, åter-

finnas som bekant i 106 och 107 §§ regeringsformen. Den förstnämnda af dessa innehåller föreskrifter om den s. k. juridiska ansvarigheten, den senare om den politiska ansvarigheten, en föreskrift, som för vårt land är fullkomligt enastående.

Jag har icke anledning att något längre dröja vid 106 § och det förslag till ändring i densamma, som utskottet gjort, då det föreslår, att ordet "skall" må utbytas mot "ege". Jag vill blott i förbigående anmärka, att derest, som man har rätt att fordra, utskottet utöfvar den åt detsamma inrymda åklagaremagten med nit, oveld, skicklighet och varsamhet, torde detta förslag till ändring icke erfordras; och jag vill påstå, att det är absolut onödigt att göra någon ändring i denna paragraf, förrän man har tillsett, att man har en riksrätt, inför hvilken åtalet kan anhängiggöras. Jag trotsar hvem det vara må att nu säga, huru denna riksrätt skall kunna sammankallas och ordnas. Och om så är, förefaller det mig också temligen onödigt att införa nya stadgar och ändringar i fråga om sättet, hvarpå åtal skall anställas. Jag finner icke någon annan anledning dertill, än att man möjligen vill söndersmula gränsen mellan 106 och 107 §§ och från 106 § öfverflytta åtskilligt till 107 §.

Hvad åter 107 § angår, så behagade kaumarens ledamöter finna, hurusom lagstiftaren med synnerlig omsorg uppdragit de gränser, inom hvilka konstitutionsutskottet och Riksdagen i ty fall ega att handla. Frågar man efter anledningen dertill, torde den frågan kortast och kraftigast vara besvarad af framlidne landshöfdingen Hans Järta, när han sade, att man sökt från Riksdagens förhandlingar undandraga alla små anmärkningar och diskussioner öfver specialiteter för att dymedelst undvika att råka i samma fördömelse, som när man hade 1720 års regeringsform att hålla sig till.

Nu har utskottet sagt, att det funnit nödvändigt att vidtaga en ändring med det angifna syftet, därför att vid tillämpningen af 107 § olika åsikter och olika beslut förekommit. Än har man nemligen sagt, att man måste strängt fästa sig vid den ordalydelse, som i 107 § förefinnes. Än har man gjort hemställan och deri uttryckt en önskan att ingå till Kongl. Maj:t med förslag i visst syfte; än har man ändtligen, och det torde hafva varit det vanligaste, under återopande af 107 § gjort en viss anmälan, utan att rigta den mot något bestämdt statsråd eller åsyfta vidtagandet af någon sådan åtgärd, som i 107 § säges. Nemligen att Riksdagen skulle besluta en skrivelse till Kongl. Maj:t, med begäran, att ett visst statsråd skulle från sin tjänst aflägnas. Utskottet säger, att med förslaget åsyftas, att dessa båda sistnämnda former för åtgärder från konstitutionsutskottets sida, som vid sidan af lagen förmenas hafva tillkommit, nu skulle till lag upphöjas, skulle legaliseras, till förekommande af att i följd af denna praxis några olägenheter skulle uppstå. Men det är alldeles tydligt, att om, såsom nu är förslaget, det icke uppdrages några skrankor för konstitutionsutskottets rätt i förevarande hänseende, man icke heller har några fasta garantier för att utskottet alltid så skall förfara som med landets väl och ve är förenligt.

Den anmärkning, som jag nu har gjort, har också utskottet

*Angående
tillägg till
107 § rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)*

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)

förutsett, eftersom utskottet företagit sig att på förhand bemöta densamma. De skäl, som utskottet härvid anför, återfinnas på sid. 6 i utskottets utlåtande. Jag har många gånger genomläst detta stycke, men ständigt stannat i tvekan, huru vida jag rätt kunnat fatta och förstå detsamma. Tre äro de begränsningar, som utskottet anser sig hafva gifvit åt sitt förslag, af sådan art, att någon fara af dess antagande icke kan uppkomma. Den första skulle vara den, att anmälan eller hemställan icke skulle kunna göras annorledes än med anledning af verkställd granskning af statsrådsprotokollen. Jag skulle då till utskottets ärade ledamöter vördsamt vilja framställa den frågan: Hvad har utskottet annat att göra, än att granska statsrådsprotokollen? Hvilken annan objektiv grund har det för att framställa sina anmärkningar, än hvad som i statsrådsprotokollen kan förekomma? Och om så är, om hädanefter, derest detta förslag antages, likasom hittills icke någon annan grund för utskottets hemställan finnes än statsrådsprotokollen, så har väl icke utskottet genom detta tillskapat någon begränsning för sitt förslag.

Utskottet säger vidare, att framställningen icke skulle få gälla något annat än åtgärder rörande rikets styrelse. Men hvad i all verdens namn har då konstitutionsutskottet att göra med något annat än hvad som tilldragit sig i statsrådet? Och hvad som tilldrager sig i statsrådet kan naturligtvis icke vara annat än hvad som rör rikets styrelse. Jag kan således icke heller häri finna den begränsning, som utskottet velat deri finna.

Den tredje grunden åter, nemligen "att Riksdagen icke skulle ega rätt att i här afsedda fall besluta annan framställning till Konungen än den, som af utskottet föreslagits", kan möjligen innefatta en begränsning för *Riksdagens* beslutanderätt, men alldeles icke någon begränsning för konstitutionsutskottet. Jag finner häri ett bemödande från konstitutionsutskottet att sjelf skaffa sig så vidsträckt rätt som möjligt, men å andra sidan begränsa sin hufvudmans, nemligen Riksdagens, rättigheter, så vidt möjligt är.

Det står uttryckligen i riksdagsordningen, att när konstitutionsutskottet skall väcka ett förslag till ändring i grundlagen, skall det vara högst nödigt och nyttigt. Jag har försökt att sjelf bilda mig ett omdöme, om ifrågavarande förslag uppfyller dessa enkla vilkor. Derpå har jag icke sjelf kunnat gifva mig något svar. Men deraf följer icke, att det icke kan finnas ett svar. Jag har därför vändt mig till utskottets ledamöter och tillsport dem: Hvad för anledning hafven I att framställa detta förslag? Jo, hafva de svarat, skälet är det, att det visat sig vid konstitutionsutskottets granskning af statsrådsprotokollen rätt ofta, att man velat göra en framställning mot en eller annan af regeringens åtgärder, men hindrats från att använda 107 § deraf, att man funnit det vapen, som deri förefinnes, alltför skarpt och hvasst. Nå, då har jag åter frågat: I hvilket hänseende har derigenom någon mening blifvit undertryckt, då konstitutionsutskottets ledamöter tagit sig och 90-årig praxis stadgat rätt för hvar och en af dem att framställa reservation? En boksynt man har hittat på ett fall, då ifrågavarande förslag kunnat vara lämpligt. Det hände

för ungefär 50 år sedan, nemligen vid 1850—1851 årens riksdag, att konstitutionsutskottet gjorde en hemställan af ungefär enahanda natur med den, som utskottet nu ville upphöja till lag. Det hade nemligen inträffat, att konstitutionsutskottet funnit, att Kongl. Maj:t beviljat en enskild person sökt medborgarrätt såsom svensk man utan att tillika stadga, att han dessförinnan skulle styrka sig hafva blifvit frigjord från sina förpligtelser mot det främmande land, han ursprungligen tillhörde.

En hemställan i detta syfte gjorde konstitutionsutskottet till rikets ständer, men rikets ständer funno, att detta innebure ett otillbörligt öfverskridande af den magt och myndighet, som var åt konstitutionsutskottet lemnad. En enskild medlem af konstitutionsutskottet väckte en motion i enahanda syfte, och på detta sätt vann man det mål, man vill uppnå. Jag föreställer mig, att äfven i förevarande fall kan man, om mot förmodan något sådant skulle inträffa, använda den utväg, som anlitades 1850.

Jag har genomgått de sista årens dechargebetänkanden och de afgifna reservationerna, men jag har icke kunnat utleta ett enda fall, som passar in på ifrågakarande förslag. Icke kan det väl vara lämpligt att, då t. ex. ett departement inköpt en grammatik i svenska språket, en Konungens befallningshafvande inköpt en karta eller Kongl. Maj:t meddelat rättighet att inköpa 8,000 meter kläde, icke kan det väl vara lämpligt, säger jag, att dylika åtgärder skola för- anleda en hemställan från Riksdagens sida? Skulle det mot förmodan finnas någon anledning dertill, då har ju enskild riksdagsman fullkomlig rättighet att derom genom en motion bringa saken till Riksdagens pröfning.

Så vidt jag kunnat finna, har meningen med införandet af konstitutionsutskottets nuvarande magt och myndighet i förevarande fall varit den, att utskottet skulle utöfva en högre granskningsrätt öfver det sätt, hvarpå Kongl. Maj:ts regering utöfvar sin verksamhet. Med denna uppfattning har åstadkommits ett åtminstone under närvarande förhållanden så lugnt och godt förhållande mellan regeringsmagten och Riksdagen, att mig synes det skäl icke förefinnas att på något sätt rubba detsamma. Enligt utskottets förslag åter skulle utskottet lemna denna sin höga objektiva ståndpunkt och blifva ett slags öfverrevisionsdepartement eller ett statsfiskalskontor, och jag ber då att få säga, att jag, med all aktning för konstitutionsutskottets medlemmars djupa insigter, erfarenhet och lärdom, dock vågar ifrågasätta, huru vida de hafva den särskilda utbildning och träning, som erfordras för att kunna rätt bedöma de otaliga besvärsmål, som förekomma hos Kongl. Maj:t. Jag vill ock ifrågasätta, huru vida det med konstitutionsutskottets höga uppgift är öfverensstämmande att vara en statsfiskal, som skall rota och påta på allting. Jag befärar jemväl att, om föreliggande förslag blifver till lag upphöjdt, det skall finnas många personer inom vårt land, som, då de äro missnöjda med likt och olikt, skola begagna konstitutionsutskottet såsom ett ginungagap, i hvilket de skulle slunga alla sina angifvelser, de må vara af den ena eller den andra beskaffenheten.

*Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)*

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)

Jag skulle möjligen kunna finna *en* befogad anledning till antagande af förevarande förslag, om det nemligen vore sammanknippadt med ett annat, som jag tror mycket mera påkalladt än det nu föreliggande, och det är, att man finge granskningen af statsrevisorernas berättelse i viss mån öfverflyttad till konstitutionsutskottet, hvarigenom det märkvärdiga förhållandet icke skulle inträffa att, när nu statsrevisorernas anmärkningar bringas till Riksdagens kännedom, Kongl. Maj:t redan erhållit decharge för alla sina åtgöranden. Skulle konstitutionsutskottet få handlägga dylika ärenden, då kunde det gifvas ett faktiskt underlag för att införa ett sådant stadgande, som konstitutionsutskottet nu föreslagit.

Utskottet har förutsatt, att genom ifrågavarande förslag de reservationer skulle undanrödjas, som nu pläga bifogas konstitutionsutskottets memorial och hvilka utskottet anser icke vara med lag öfverensstämmande. Häremot vill jag bestämdt opponera mig och jag vågar påstå, att dessa reservationer äro så att säga ett slags säkerhetsventiler, som bereda utskottets ledamöter tillfälle att bringa en eller annan fråga till Riksdagens kännedom, och visst är att, när dessa anmärkningar haft någon verklig innebörd, Kongl. Maj:t då äfven fäst tillbörlig uppmärksamhet vid desamma. Dessutom vill jag tillägga, att det vore icke lätt att söka på något sätt återkalla den reservationsrätt, som enligt 90-årig praxis nu är Riksdagen tillerkänd. Det vore detsamma som att söka vrida visarna åter på tidens ur. Det vore väl tänkbart, att man från katedern eller inom lärorummet kan konstruera upp något dylikt, men den, som träd ut i det praktiska lifvet och med nyktra ögon beskådat detsamma, den skulle finna, att detta är omöjligt och olämpligt.

Långt ifrån att på något sätt förqväfva eller inskränka reservationsrätten, har utskottet vidtagit en åtgärd, som uppenbarligen komme att ytterligare utsträcka denna rätt. Det blir då först och främst anmärkningar enligt 107:e paragrafens nuvarande lydelse; vidare kan det blifva reservationer mot desamma, och ändtligen sådana hemställanden, hvilka Riksdagen skulle kunna göra på grund af det nu föreslagna tillägget, äfvensom reservationer deröfver att dylika hemställanden icke ifrågakommit. Man fördubblar således alla de anledningar, som man genom ifrågavarande förslag velat förekomma. Slutligen vill jag fråga: hvad finnes det för anledning att genomföra detta förslag, då man kan komma till samma mål genom att begagna den hvarje riksdagsman tillkommande motionsrätt? Vidare har man ju interpellationsrätten och ändtligen också petitionsrätten. Jag kan ju tänka, att hos en eller annan kan förefinnas en brinnande åtrå att, för att använda ett drastiskt uttryck, "komma åt" någon eller några af statsrådets ledamöter, men sannerligen har icke Riksdagen med sin styrka mångfaldigt andra utvägar, som bättre och säkrare leda till målet, än att använda detta vapen.

Jag skulle slutligen vilja ifrågasätta, huruvida ifrågavarande förslag har sin rätta plats i regeringsformen. Regeringsformen afhandlar endast konstitutionsutskottets åtgärder i hvad de angå frågor om huruvida åtal skall anställas eller icke, eller huruvida man skall utkräfva

ett politiskt ansvar af statsrådets ledamöter, men nu är det fråga om något helt annat, nu är det fråga om att konstitutionsutskottet skall utsträcka sin verksamhet öfver hela statslifvet i allt och huru långt det vill; inskrida på alla de områden, hvilka hittills varit förbehållna de ständiga utskotten, i hvilka man plägar sätta personer, som vid behandlingen af dithörande frågor hafva någon öfning.

*Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen,
m. m.
(Forts.)*

Det finnes, herr talman, en ryktbar tillverkare af paradoxer, som, enligt hvad som uppgifvits, sagt, att den ensamme är starkast. Nog är jag måhända ensam i denna kammare om den mening, som jag uttalat, men jag känner mig för visso icke därför stark. Jag har icke velat hysa den förmäthenhet, att jag med det sagda kunnat leda någon eller några af kammarens ledamöter från den ståndpunkt, han intager, till det sätt att tänka, som jag har, men jag har känt ett oafvisligt behof att få till kammarens protokoll antecknad den stora farhåga, som jag hyser för samfundsordningens lugna fortskridande, derest ifrågavarande förslag antages. Vise statsmän hafva uti ifrågavarande afseende inledt statsskeppet i så att säga en lugn hamn med säkra landkänningar. Konstitutionsutskottet åter har velat drifva det samma ut på villande haf. Väl kan man säga, att med det lugn och den besinning, som svenska folket eger, och med den urgamla förmåga, det har förvärfvat sig att nyttja friheten, man i dessa omständigheter skall finna säker vägledning för skeppet äfven ändå; men huru länge vet man, att man befinner sig i dessa lugna och fridfulla omständigheter? Främmande element kunna varda i Riksdagen insatta, genom hvilka Riksdagen kan få ett annat skaplyne än nu, och af denna anledning och af många andra kunna de dagar komma, då de politiska vägorna gå högt i vårt land lika väl som i främmande länder, så högt till och med, att understundom fara kan uppstå för statsskeppet. Då kan det vara väl att detsamma är så hoptimradt och omgärdadt, att dessa faror, vare sig de komma från djupet eller höjden, kunna afvärjas.

Det är därför att jag förmenar, att den lagstiftning, som vi nu hafva, innehar just dessa egenskaper, och därför att jag tror, att det nu föreslagna förslaget skall leda oss till svårigheter, hvilkas egentliga räckvidd endast framtiden kan uppvisa, det är därför, säger jag, som jag dristar mig att yrka afslag å utskottets förevarande förslag.

Herr Ljungman: Beträffande konstitutionsutskottets förslag, så torde den föregående talarens anförande hafva stärkt detsamma i så hög grad som möjligt, ty dess egentliga innebörd var synbarligen, att man icke borde hafva någon granskning alls af rikets styrelse, om man nemligen drager ut konsekvenserna af hvad han sade.

Anledningen, hvarför den föreliggande motionen framkommit och blifvit af utskottet tillstyrkt, är ju, att man önskar få en form för framställningar från utskottets sida i följd af granskningen, hvilka icke skulle hafva *personlig* karakter.

Resultatet blefve alldeles icke, såsom herr Restadius förestälde sig, att reservationerna skulle försvinna. Det har aldrig inom ut-

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen
m. m.
(Forts.)

skottet varit minsta tanke på att inskränka reservationsrätten eller förändra densamma, men väl har man haft klart för sig, att derest man bifölle detta förslag, skulle åtskilligt, som nu kommer fram såsom reservationer, framkomma i form af förslag till skrivelser från Riksdagen till Konungen. När nu utskottet gör ett tillkännagivande enligt 107 § regeringsformen, måste det alltid, på grund af denna paragrafs lydelse, referera sig till en eller flere statsrådsledamöter, och ett sådant tillkännagivande måste alltid innebära, att denne eller desse handlat anmärkningsvärdt felaktigt i sin tjensteutföring. Detta har man velat taga bort. Man har velat göra det möjligt att komma fram med förslag till framställningar, som icke innebära något personligt *klander* mot den ena eller andra statsrådsledamoten af *sådan* beskaffenhet, att det anses kunna medföra ett afskedande från embetet.

Jag behöfver knappast nämna, huru mycket detta betyder med hänsyn till samarbetet inom utskottet. Så länge man endast kan göra sådana anmärkningar, som innefatta ett personligt *klander* mot någon eller några statsrådsledamöter, blir samarbetet mellan utskottets ledamöter från de båda kamrarna mycket svårt, och mycket, hvarom man eljest i utskottet skulle fullständigt kunna ena sig, kan, sådan som 107 § regeringsformen nu är, icke komma fram i annan form än såsom reservation. Godkännes åter detta förslag, så skulle man kunna få ett bättre samarbete till stånd inom utskottet, och skulle icke behöfva sitta der och lotta om huruvida man skall eller icke skall göra dylika anmälanden mot statsrådets ledamöter, utan man skulle få en utväg att genom förslag till skrivelser till Kongl. Maj:t erhålla önskvärda rättelser och ändringar i styrelsens åtgöranden. Jag kan icke förstå, huru man kan vilja motsätta sig något, som synes mig innebära en så uppenbar *förbättring*. Att förslaget icke bör väcka några politiska farhågor, sådana som den siste talaren antydde, det behöfver jag knappast säga, utan det synes mig, som jag nämnde, uppenbart, att förslaget innebär en förbättring, och en förbättring, som tager bort mycket af det personliga, som måste ligga i anmälanden enligt 107 § regeringsformen, enligt detta lagbuds nuvarande lydelse, och som många gånger vållar obehag, hvilka skulle kunna och böra undvikas.

Jag vill därför i korthet anhålla om bifall till utskottets förslag.

Herr Dahn: Motiven till min motion hafva naturligtvis legat i det klena resultat, som man alltid haft af arbetet med granskningen utaf statsrådsprotokollen. Hade det nu varit så, att man icke haft några anledningar till anmärkningar, så vore ju icke så mycket att säga om saken, men förhållandet har städse varit det, att icke blott från ledamöterna i utskottet från Andra Kammaren, utan ätven från ledamöternas från Första Kammaren sida hafva förekommit anledningar till anmärkningar. Man har infordrat handlingar, tillhörande statsrådsprotokollen, och det har dervid, som sagdt, framställts anmärkningar icke mindre från Första- än från Andra Kammar-ledamöternas sida. Detta är nu ett faktum, och de af herrarne, som lefva

50 år härefter, kunna hitta ett och annat med afseende på hvad jag nu nämnt.

Nu är det så, att sedan man debatterat sådana frågor under månader — déchargebetänkandet kommer ju in först mot slutet af Riksdagen — så få herrarne se några få tomma blad, ingenting annat. Hela den föregående debatten inom utskottet synes icke. Hvarför? Jo, därför att den uppfattning, som 1809 års grundlagsstiftare ville hafva uttryckt i 107 § regeringsformen, icke längre finnes kvar, utan man nu har fått en annan praxis. På den tiden fans hos de män, som stiftat denna paragraf, den uppfattningen, att man kunde skriva till Kongl. Maj:t i dylika frågor utan att behöfva sätta i fråga yrkande om något statsråds entledigande. En sådan åsigt hade man vid 1815 års riksdag, och än vidare ända till 1851, kan man gerna säga, ansåg man, att Riksdagen kunde skriva till Kongl. Maj:t i dylika angelägenheter, utan att det därför var nödigt att anmäla något statsråd till entledigande.

Nu har emellertid en motsatt tolkning af nämnda paragraf gjort sig gällande. Och just möjligheten att ett statsråd skulle kunna blifva afskedadt för en felaktighet, som mången gång kanske berott på en mycket ursäktlig uraktlåtenhet, har gjort, att Första Kammarens ledamöter inom utskottet naturligtvis icke velat vara med om att göra anmälanden, som möjligen kunde hafva en dylik påföljd. Hade man kunnat få till stånd skrivelser, i hvilka uttryckts, att med anmärkningen icke afsåges något emot det eller det statsrådet personligen, då hade min motion icke varit behöflig, men sådana skrivelser har man icke velat vara med om, och det är detta, som framkallat min motion.

Herr Restadius nämnde, att här skulle kunna blifva fråga om att komma åt det eller det statsrådet. Det är emellertid uttryckligen utsagdt, att här icke är fråga om anmärkningsmoment i dylikt syfte, utan blott om ett stadgande, enligt hvilket man skulle kunna göra en framställning rörande ett sakförhållande, således utan någon som helst anmärkning mot något visst statsråd personligen, för att få rättelse i en sak för framtiden.

Vi hafva nu exempel på att då något föregående konstitutionsutskott förbisett en olaglighet eller oegentlighet, som begåtts från regeringens sida, så har, när man sedan, då det upprepats, velat afhjälpa det, invändts, att man hade prejudikat på saken och att man på grund deraf icke nu kunde göra någon anmärkning derom, då anmärkning icke förut blifvit gjord.

Om man tager denna sak sådan den föreligger och icke, såsom herr Restadius, ser spöken midt på ljusa dagen, så tror jag heller icke, att man skall behöfva riskera någon sammansmältning mellan ansvarigheten enligt 106 och 107 §§ regeringsformen. Enligt min uppfattning förefinnes nemligen stor skilnad mellan den juridiska och politiska ansvarigheten. Jag skall be att få uppläsa några rader ur justitierådet Naumann med afseende på statsrådets ansvarighet. Han säger med hänsyn till den juridiska ansvarigheten: "Hvad beträffar den *juridiska* ansvarigheten är alltså ändamålet med granskningen af

Angående tillägg till § 107 regeringsformen m. m.
(Forts.)

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen
m. m.
(Forts.)

statsrådsprotokollerna, att konstitutionsutskottet må tillse, huruvida någon ledamot af Konungens statsråd gjort sig skyldig till ett så beskaffadt brottsligt förfarande, som skildras i sist åberopade paragraf" — 106 § —, och så nämner han vidare 1) "att statsrådsledamoten *uppenbarligen* handlat mot rikets grundlag eller allmänna lag"; 2) "eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf"; 3) "eller underlåtit att göra föreställningar mot sådan öfverträdelse"; 4) "eller den vållat genom *uppsåtligt* fördöljande af någon upplysning"; eller 5) "att *den föredragande* underlåtit att *vägra sin kontrasignation* å ett Konungens beslut i de fall regeringsformen § 38 förutsätter. Således — tillägger han — "om åtgärden, rådet, underlåtenheten eller fördöljandet icke är *uppenbart* lagstridigt eller icke dolöst" — svekfullt — "men härrör af mindre klar uppfattning af lagbudet eller af bristande skarpsinne eller af ovarsamhet utan allt ondt uppsåt, så får *juridiskt* ansvar icke ifrågakomma. Detsamma gäller om underlåten kontrasignationsvägran, derest Konungens beslut icke vore *uppenbart* stridande mot *regeringsformens* bokstafliga föreskrift."

Denna uppfattning har också uttalats i konstitutionsutskottet såväl från Första som från Andra Kammarledamöters sida, och den öfverensstämmer också med min uppfattning. På grund häraf har jag också ansett, att något utbyte af ordet "ege" mot "skall" icke behöft ifrågakomma. Det är visserligen sant, att detta ord "ege" förekom i den gamla texten till 1809 års grundlag, men det togs bort vid 1840 års riksdag. Förslaget härom kom från ridderskapet och adeln, understöddes af borgareståndet och antogs jemväl af presterskapet och af bondeståndet. Orsaken var, att man ansåg, att "ege" fått en annan betydelse än den ursprungliga och att man därför ville hafva ett mera imperativt ord för att dermed tillkännagifva, att då Riksdagen uppdragit sin beslutande magt om riksrätt åt konstitutionsutskottet, utskottet också skall handla, när uppsåtligt vållande eller uppenbar lagstridighet föreligger. Men jag tror också, att om Första Kammaren skulle vilja antaga § 107, såsom den här är föreslagen, så är det icke farligt, om Andra Kammaren antager ändringen i 106 §, ty jag föreställer mig, att om verkligen ett sådant fall föreligger, som afses i 106 §, intet konstitutionsutskott skulle hafva panna att underlåta att väcka åtal inför riksrätt.

Jag tror därför, att det icke är så farligt med denna sak, men då jag haft den uppfattningen, att "skall" mycket väl kan stå kvar i 106 §, vare sig 107 § kommer att ändras eller icke, så skall jag med afseende å 106 § icke göra något yrkande, hvaremot jag i fråga om 107 § yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Boëthius: Då den förste talaren framställde saken så, att ett bifall till utskottets förslag rent af skulle sätta vårt statsskickets principer i fara, må det tillåtas mig att yttra några ord om den principiella sidan af saken.

Talaren gjorde gällande, att vise statsmän gifvit de ifrågavarande paragraferna deras nuvarande lydelse och att man borde respektera deras verk. Det finnes emellertid något, som är starkare än hvad

lagstiftaren i ett enskildt fall stadgat, och det är sjelfva den princip, på hvilken han byggt sitt lagstiftningsverk. Och den princip 1809 lagstiftare införde, det var den urgamla svenska principen, att fosterlandets angelägenheter skola afgöras under samverkan mellan Konung och folk, mellan regering och folkrepresentation. Denna samverkan har en negativ innebörd, som består å ena sidan i Konungens effektiva veto och å den andra i representationens rätt att anställa juridiskt åtal mot Konungens rådgifvare eller begära vederbörande ministérs eller ministers afskedande, men denna samverkan har ock en mera positiv sida. Denna består deri, att den svenska regeringen, den svenska konungamagten icke endast är en myndighet, som exequverar hvad Riksdagen hittar på, utan att den eger att utöfva ett verkligt nationelt ledareskap vid fosterländska frågors lösning. Häremot svarar emellertid att folkrepresentationen eger rätt att säga sin mening om sättet för regeringens skötande.

Det finnes, mina herrar, två bilder ur vår historia, hvilka synas mig vara liksom symboliska för det svenska folkets statsuppfattning. Den ena står vid ingången till vår nya tid: bilden af den konung, som på riksdagen i Vesterås ville kasta från sig den svenska konungaspiran, när man sökte hindra honom från att använda den såsom ett nationelt ledaremedel. Och när han detta gjorde, räddade han i och med detsamma åt framtiden den svenska konungamagts rätt att utöfva ett nationelt ledareskap, så att denna rätt sedan endast en gång i vår historia, nemligen under frihetstiden, har blifvit fördunklad. Den andra bilden står vid början af hela vår historiska utveckling: bilden af den gamle Torgny Lagman, som på tinget lät svenske konungen veta, i hvilken riktning svenska folket önskade att riksstyrelsen borde gå. Dessa båda bilder återgifva, som sagdt, de båda grundvalar, hvarpå det äkta svenska statsskicket hvilat. Och hvarje gång svenska folket rubbat den ena eller andra af dem, har det varit till dess ofärd. Det har skett vid tre tillfällen, nemligen under frihetstiden och under de två enväldperioderna. Och det är 1809 års grundlagsstiftares oförvanskliga förtjenst, att de för vårt svenska statsskick återställt dessa båda grundvalar.

Men 1809 års grundlagsstiftare blefvo i en detaljfråga inkonsequenta mot sin egen princip, nemligen just i afseende på folkrepresentationens rätt att säga sin mening om särskilda regeringshandlingar. Som de hade i lifligt minne olägenheterna af frihetstidens statsskick fruktade de, att, om folkrepresentationen nu skulle få en sådan rätt, detta skulle leda till ett återupplifvande af frihetstidens regerande ständer. Men de besinnade icke, att orsaken, hvarför ständerna blefvo regerande under frihetstiden, var, att grunden till statsskicket då var en helt annan än den de lagt. Sjelfva grundvalen för frihetstidens statsskick var nemligen, att regeringen endast skulle vara "riksens ständers fullmäktige". De gifvo emellertid af denna anledning förhållandet mellan representationen och ministéren den ofvan nämnda rent negativa formuleringen, så att Riksdagen väl fick rätt att anställa juridiskt åtal och rätt att begära en ministers afskedande, men icke rätt att göra framställningar i sådana frågor, som kunde kräfva

*Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen
m. m.
(Forts.)*

Angående
tillägg till
§ 107 rege-
ringsformen
m. m.
(Forts.)

rättelse, utan att man därför ville en ministerförändring. Men likasom kännande faran häraf gáfvo de i stället § 106 regeringsformen den egendomliga formuleringen, att konstitutionsutskottet uttryckligen *älades*, att vid den minsta förseelse af ett statsråd mot lagen, huru obetydlig och oafsigtlig än denna förseelse vore, anställa juridiskt åtal.

Det har emellertid visat sig, att principen varit starkare än formen, så att det å ena sidan befunnits vara omöjligt att anställa åtal inför riksrätt, när ett oskyldigt förbiseende i afseende på lagen egt rum, och å andra sidan befunnits vara omöjligt att helt och hållet hindra konstitutionsutskottet från att låta Riksdagen göra uttalanden äfven i sådana frågor, som icke behöfva leda till ministerförändring. Man har framställt anmärkningar, som bort göras enligt 106 §, på grund af 107 §, och man har från konstitutionsutskottets sida verkligen framställt och ännu oftare velat framställa anmärkningar rörande sådant, som icke bort leda till en ministerförändring. I det sistnämnda fallet har emellertid en del af konstitutionsutskottets ledamöter stundom ansett sådant vara stridande mot meningen i 107 §, och härigenom har den anmärkningsrätt, som Riksdagen verkligen bort utöfva, i många fall eluderats. Jag vågar gent emot herr Restadius påstå, att det icke endast är sådana frågor som om inköp af lagböcker, eller hvad det var han sade, som på detta sätt blifva undertryckta; jag vill t. ex. erinra om Peterheadsaffären. Således har hvad jag nu berört ledt till att Riksdagen i strid mot den stora grundtanken i 1809 års regeringsform i många fall icke kunnat utöfva svenska folkets gamla rätt att fritt säga sin mening eller också till att uttalandena tagit form af reservationer. Men jag vågar påstå, att en sådan form icke är lämplig. Ty man har ansett, att dessa reservationer vore olagliga, och vederbörande statsråd har därför ansett sig icke kunna besvara dem. Det har således framkastats anklagelser, mot hvilka den anklagade icke kunnat försvara sig. *Men hvad värre är, härigenom har en skadlig skilnad mellan lag och praxis uppkommit.* När konstitutionsutskottet underlätit att enligt § 106 regeringsformen beifra obetydliga lagöfverträdelser, då har det utskott, som har sig anförtrodt att vara grundlagens högste vårdare, sjelf brutit mot grundlagen, och när konstitutionsutskottet gjort anmärkning på grund af § 107 regeringsformen, fastän det icke afsett en ministerförändring, har det brutit åtminstone mot andemeningen i denna paragraf.

En sådan skilnad mellan lag och praxis kan jag icke, jag upprepar det, uppfatta såsom nyttig för ett folk. Jag har för min del alltid med ledsnad sett den, och jag tog mig därför under min första riksdagsperiod friheten anmärka, att konstitutionsutskottet genom sina anmärkningar enligt § 107 regeringsformen afvek från paragrafens verkliga mening. Af hvad jag nu sagt finna emellertid herrarne, att jag därför icke varit motståndare mot Riksdagens granskningsrätt. Under sådana förhållanden må det också vara klart, att, när nu ett förslag framkommit, som är egnadt att sätta lag och praxis i öfverensstämmelse med hvarandra, jag för min del med glädje omfattar detsamma. Och jag ber att mot herr Restadius få säga, att enligt min tro är

den rätta konservatismen den, att, då en utveckling visar sig oemotståndlig, det är bättre att bringa den i öfverensstämmelse med lagen och låta den lagbindas, än att låta laglösheten vinna insteg på ett område, der lagen för vårt folk framför allt borde gälla.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

*Angående tillägg till § 107 rege-
ringsformen
m. m.
(Forts.)*

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad, samt propositioner af herr talmannen gifvits å hvart och ett af de olika yrkanden, som derunder förekommit, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16.

Efter föredragning af konstitutionsutskottets utlåtande n:o 11, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående revision af regeringsformen, riksdagsordningen och tryckfrihetsförordningen, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtande hemställt.

§ 17.

Föredrogos hvart för sig och biföllos statsutskottets utlåtanden:

n:o 97, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition, angående jordafsöndring från den till indragna förra öfverstebostället Kastellegården n:o 1 om 6 mantal i Ytterby och Rödbo socknar, Inlands södre härad af Göteborgs och Bohus län hörande lägenheten Högen, och

n:o 98, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter enkan Brita Kristina Nylander.

§ 18.

Likaledes biföllos sammansatta bevillnings- och lagutskottets här- efter föredragna betänkande n:o 1, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående skärpta straffbestämmelser för oloflig bränvinsförsäljning.

§ 19.

Slutligen föredrog lagutskottets utlåtande n:o 85, i anledning af väckt motion om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguet år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.

Herr *K. G. Karlsson* hade i motion n:o 15 inom Andra Kam- maren föreslagit:

“att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag

Om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.

Om rätt för
hvarje svensk
undersåte,
som fyllt 21 år,
att utträda
ur svenska
statskyrkan
utan att be-
höfva upp-
gifva något
trossamfund,
hvertill han
änmar
öfvergå.
(Forts.)

till sådan ändring af förordningen den 31 oktober 1873, angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning, att det må lemnas fritt för hvarje svensk undersåte, som fyllt tjuguet år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.“

Utskottet hemställde emellertid, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Häremot hade reservation anmälts:

af herrar *Hasselrot, Lindgren, Anderson* i Tenhult, *Petersson* i Fräntorp, *Nilsson* i Skärhus, *Ohlsson* i Vexjö och *Back Per Ersson*, hvilka ansett, att motionen bort af utskottet tillstyrkas.

Ordet begärdes af motionären,

Herr K. G. Karlsson, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Såsom jag i motiveringen till min motion påpekat har Riksdagen vid sex föregående tillfällen bifallit motioner i samma rigtning som den nu förevarande, och lagutskottet har äfven, ehuru icke så många gånger, men dock upprepade gånger, tillstyrkt bifall till desamma. I år har emellertid lagutskottet funnit sig föränlatet att afstyrka bifall till motionen. Man kan ju deraf vara frestad att draga den slutsatsen, att det religiösa frisinnets skulle vara på retur. Men då man å andra sidan ser, att bland de sju reservanterna, som antecknat sig mot utskottets betänkande, finnas fem från denna kammare, så kan man ju ha hopp om att kammaren skall vidhålla det beslut i frågan, den vid föregående tillfällen fattat.

Om man ser efter, hvilka grunder utskottet anfört för sitt afslagsyrkande, så äro dessa dels att icke något behof för en sådan reforms genomförande, som motionären åsyftar, skulle föreligga, dels den principiella grunden att, så länge vi ha en statskyrka i vårt land, bifall till dylika motioner icke bör förekomma.

Utskottet säger på ett ställe, att motionärens utgångspunkt och antagna förutsättning är felaktig, och på ett annat ställe, att den uppfattningen, att samvetstväng i det afseende, som motionen afser, skulle föreligga, måste betecknas som en missuppfattning. Jag får erkänna, att jag vid noggrant genomläsande af utskottets motivering för min del icke har kunnat komma till något annat resultat, än att utskottet stödjer sitt resonemang endast på teorier, som, om de ställas i full belysning af det verkliga förhållandet, icke hålla streck.

Jag skall be att få anföra särskildt en punkt, mot hvilken jag vill inlägga en bestämd reservation och som jag tror mig kunna motbevisa. Utskottet säger: "Samvetstväng i förevarande hänseende kan enligt utskottets förmenande icke tänkas föreligga, med mindre statskyrkan . . . på dem" — dem som önska utträde, men icke kunna erhålla det — "stälde den fordran, att de skulle, vare sig genom bekännelse eller andra i det yttre framträdande handlingar, ådagalägga sin öfverensstämmelse med kyrkan." Men nu säger utskottet: "Nu uppställer

enellertid statskyrkan ingalunda någon dylik fordran“, ty eljest skulle man få erkänna, “att qvarhållandet inom kyrkan af olika tänkande onekligen skulle blifva ett samvetstvång“. Jag skall be att få påminna herrarne om den motion, som för någon tid sedan förelåg till behandling här i kammaren, nemligen herr Waldenströms motion om rätt för kontrahenterna att vid äktenskaps ingående begagna sig af borgerlig vigsel. Som herrarne torde erinra sig, så biföll visserligen denna kammare förslaget, och det emot utskottets afstyrkande utlåtaude, men medkammaren var af samma åsigt som utskottet, och följaktligen afslogs motionen, och förhållandena äro i det afseendet likadana som förut. Jag vågar nu fråga, om man icke kan säga, att när jag tvingas till den kyrkliga vigseln, då jag icke får begagna mig af den borgerliga vigseln, äfven om jag skiljer mig från kyrkan i det afseendet, att jag icke gillar dess vigsel, denna vigsel är en i det yttre framträdande handling, genom hvilken man är tvungen att erkänna sig — d. v. s. skenbart erkänna sig — stå i öfverensstämmelse med kyrkan. Att man kan tänka hvad man vill, det veta vi alla, men det hör egentligen icke hit.

Jag undrar om det icke är så, att man *aldrig* känner de band, som man icke sjelf är utsatt för; om man sjelf har åsichter, som äro öfverensstämmande med kyrkans, är det naturligtvis alldeles rätt, som det är, men har man icke det, det är då, som banden kännas. Det är därför, som jag vågar säga, att jag tror, att utskottets betänkande hufvudsakligen stödjer sig på teorier, som icke hålla streck i verkligheten.

Utskottet säger ytterligare: “Att för öfrigt talet om samvetstvång i förevarande afseende är obefogadt, derpå häntyder enligt utskottets åsigt äfven den omständigheten, att många samvetsömma personer, som i viktiga punkter afvika från kyrkans lära och ordning och hvilka äro berättigade att vinna utträde ur statskyrkan, ändock qvarstanna inom henne.“ Jag vågar fråga herrarne, om icke detta är en något svag bevisföring. Det torde vi väl alla vara ense om, att hvad den ena kan göra utan de ringaste samvetsbetänkligheter, det kan för den andra medföra mycket svåra och djupa sådana. Sålunda synes det mig, att den omständigheten, att andra finna sig i förhållandet utan att känna någon tillstymmelse till samvetstvång, icke alls är det ringaste bevis för att icke samvetstvång kan föreligga för en del personer. För öfrigt tror jag, att man härvidlag får besinna, att här spelar det äfven en roll, i huru hög grad jag skiljer mig från kyrkans uppfattning. Dessutom har jag redan i min motion påpekat, att det säkerligen icke skulle blifva så synnerligen många, som skulle komma att begagna sig af denna rätt till utträde. Men min åsigt är den, att man genom bifall till motionen skulle undanrödja ett utaf de många klagomålen mot kyrkan just för utöfvande af samvetstvång.

Hvad beträffar utskottets mening att sjelfva statskyrkoprincipen lägger hinder i vägen för ett bifall till motionen, så skall jag be att få framhålla, att om vi skulle hålla så noga på den principen, då vore det säkerligen bäst, att vi toge och åter hopknöte de band, som under århundradens lopp så småningom lossnat. Ty på den principen

*Om rätt för
hvarje svensk
undersåte,
som fyllt 21 år,
att utträda
ur svenska
statskyrkan
utan att be-
höfva upp-
gifva något
trossamfund,
hvertill han
ämnar
öfvergå.
(Forts.)*

Om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hwartill han ämnar öfvergå.
(Forts.)

hafva redan så många utaf nödvändigheten föreskrifna hugg måst göras, att vidhållandet af en dylik princip i sjelfva verket visat sig alldeles omöjligt.

Jag skall be att i detta sammanhang få erinra om hvad nuvarande statsrådet och chefen för civildepartementet, herr E. von Krusenstjerna, yttrade år 1896 här i kammaren. Han sade bland annat: "Jag hyser ingen tvekan om en sådan lagförändring som denna. När vår lagstiftning år 1873 frångick den förut följda grundsatsen att för utträde ur statskyrkan fordra upptagande i annat trossamfund och i stället nöjde sig med att fordra en anmälan, att man *ernade* öfvergå till annat trossamfund, har lagstiftaren redan dermed öfvergifvit grundsatsen, att hvarje medlem af staten skall tillhöra ett visst trossamfund." Sålunda är redan den principen upphäfd, och då vore det väl rättvist att upphäfva den endast för en del gällande föreskriften, att man skall vara tvungen att tillhöra det trossamfund, som representeras af statskyrkan. Han tillägger: "Då så är, synes den nu föreslagna lagen endast beteckna ett konsekvent fortgående på den redan år 1873 beträdda banan."

På tal om detta, att personer, som förklara sig "*erna*" öfvergå till ett främmande kristet trossamfund, hafva rättighet till utträde ur statskyrkan, säger utskottet, att i detta fall kan sägas, att medgifvandet har blifvit väl långt utsträckt. Det synes sålunda, som om inom utskottet numera skulle finnas tendenser att vilja gå tillbaka i stället för framåt. Men utskottet tillägger dock: "Staten har påtagligen i den omständigheten, att de förmäla sig omfatta en viss *kristen* trosbekännelse, och då några falska uppgifter härutinnan icke behöfva befaras, funnit tillräcklig trygghet" etc. Jag skall be att få lemna en upplysning, som väl knappast borde vara för utskottets ledamöter alldeles obekant, den nemligen, att detta utskottets antagande, att falska uppgifter härutinnan icke skulle behöfva befaras, dock gäckats af verkligheten. Ty faktum är, att de finnas — om icke så många, dock en och annan, ty jag vet det speciellt — som hafva begagnat sig af den utvägen. Man anmäler sig och säger endast ifrån, att man *ernar* öfvergå till det och det trossamfundet, men så underlåter man att gå in i detta trossamfund och står så utanför. Faktum är att så har tillgått. Jag skulle vilja säga, att lagstiftningen dervidlag är sådan, att den rent af lockar till ett orätt beteende.

Vidare säger utskottet: "Annorlunda är förhållandet med dem, som utan vidare blott förmäla sig vilja utträda ur statskyrkan, kanske under uttryckligt förklarande, att deras hela åskådning är fullständigt hednisk". Det skulle vara rätt intressant att veta, hvad utskottet menar med hednisk. Domkapitlet i Göteborg har en gång förklarat, att unitarismen är — jag kommer icke ihåg, om det sade, att den är hednisk eller om det var att den icke är kristen troslära, hvarmed det väl menade, att den är hednisk. Men jag undrar, om det icke egentligen är så, att hela vår kultur har så djupa rötter i kristendomen, att man icke har rätt att stämpla en person som hedning, derför att han afviker ifrån den evangelisk-lutherska kyrkans lära och

förnekar en del af dess dogmer. Hans etik är fullständigt kristen, äfven om han, som sagdt, icke kan ansluta sig till kyrkans lära.

Hvad jag för min ringa del önskar, är religiös frihet för den ene lika väl som för den andre, och detta icke mindre för dem, som må hända ofta på grund utaf djupa studier fått en från kyrkans åsigt sig skiljande, men också i många fall mera stadgad öfvertygelse, än hvad många af dem hafva, som i mindre väsentliga punkter skilja sig från kyrkans lära. Som det nu är, finnes det utväg öppen för dem, som i småsaker skilja sig från kyrkans lära, men de, som skilja sig från henne i större utsträckning, hafva icke frihet att utgå.

Men om man nu bortser från utskottets principiella skäl och något skärskådar de farhågor för kyrkan, som väl dock i alla fall äro för det stora flertalet bestämmande, då det ej vill vara med om bifall till en motion af det slag som den af mig väckta, så får jag säga, att dessa farhågor synas skäligen obefogade. För det första skulle säkerligen affallet icke blifva synnerligen stort, därför sörja framför allt de konventionella hänsynen. För det andra skulle kyrkan skörda — som jag redan förut påpekat — en ren fördel derigenom, att den icke längre skulle kunna angripas för att den, tvärt emot hvad som är öfverensstämmande med religionens natur och väsen, med våld qvarhåller personer inom sitt sköte. För det tredje skulle kyrkan få komma i åtnjutande af de förmåner, som åtnjutas af ett samfund, hvars medlemmar sammanhållas genom fri öfverenskom-melse: åtminstone skulle detta då i äfven någon mån komma kyrkan till del. Jag skall be att få påminna om hvad nu mera afidne pastor primarius Fehr yttrade i detta afseende vid kyrkomötet, då denna fråga der förelåg till afgörande. Han frågade: "När gjorde den kristna kyrkan sina största och bästa eröfringar? Jo", svarade han, "det var på den tiden, då allt var grundadt på frivillighet, det var under den kristna kyrkans första gyllene tid."

Herr talman! Då jag sålunda icke kunnat utaf utskottets skäl öfvertygas, utan tvärt om håller före, att den föreslagna reformen, om den genomfördes, skulle vara till välsignelse både för staten och kyrkan, såsom följden är af hvarje rättfärdigt steg, så vågar jag hoppas, att kammaren må vidblifva sitt redan sex gånger fattade beslut, och yrkar därför afslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Häruti instämde herrar *Styrlander, Nydahl, Thor, Aulin, Andersson* i Pettersborg, *Svensson* i Karlskrona, *Höjer* och *Wavrinsky*.

Herr Byström anförde: Herr talman! Mina herrar! "Jag vill endast säga, att då det gäller att gifva religionsfrihet, så bör man gifva den fullt och i rågadtt mått, icke delvis och i små portioner". Detta yttrande fälles en gång här i kammaren, då denna fråga före-var, af en man, som i vigt och betydelse torde kunnat täfla med hvilken som helst af utskottets medlemmar. Han var i dubbel be-märkelse en stor man; jag menar statsrådet och landshöfdingen Bergström. Jag är glad öfver att hans efterträdare som utskottets

Om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.
(Forts.)

*Om rätt för
hvarje svensk
undersåte,
som fyllt 21 år,
att utträda
ur svenska
statskyrkan
utan att be-
höfva upp-
gifva något
trossamfund,
hvertill han
ännar
öfvergå.
(Forts.)*

ordförande har sökt att häfda denna af herr Bergström nu uttalade vackra princip, och jag skulle hafva glädt mig ännu mera, om jag hade funnit, att äfven vice ordföranden kunnat finna det lämpligt att instämma i detta yttrande eller i ungefärligen den rigtning, som detta yttrande går.

Utskottet säger: "Samvetstvång i förevarande hänseende kan, enligt utskottets förmenande, icke tänkas föreligga" etc. Jag vill icke säga mycket om den saken, men jag tycker, att jag skulle få citera en biskops ord från ett kyrkomöte icke så synnerligen långt tillbaka. Han sade följande: "Det innebär en kränkning af samvets- och trosfriheten att vilja med våld inom kyrkan qvarhålla personer, hvilka i verkligheten brutit med hennes lära".

Här framhåller utskottet vidare i hufvudsak, att på grund utaf att staten är en kristen stat, så är statskyrkan nödvändig, eller tvärt om. Jag vill då erinra derom, att en stat kan vara kristlig, utan att man i landet har en statskyrka. Jag vill då hänvisa särskildt till Amerikas Förenta Stater, och om någon skulle tycka, att mitt omdöme om den saken icke vore så mycket att fästa sig vid, så ber jag att äfven här få citera ett par rader af en man, som plägat hafva stort anseende i dessa frågor. Herr professor Rydin sade för några år sedan i denna kammare: "Hvad som gjort Amerika till en kristen stat är dess historiska tillkomst. Det är med rätta sagdt, att kristendomen har genomsyrat lagstiftningen derstädes."

Vidare antyder utskottet, att det finnes åtskilliga personer, som, ehuru de hafva sådana åsigtter, att de skulle kunna få utträda ur statskyrkan, om de ville, dock ej göra det. Tror väl då utskottet, att det precis är någon leksak att ställa sig under dissenterlagen, sådan som den nu är? Särskildt vill jag erinra om skatteförhållandena, att äfven om man antager och ställer sig under dissenterlagen, så står man qvar på precis samma ståndpunkt i fråga om skatter till kyrka och presterskap. Jag tänker vidare på rösträtten vid kyrkostämman, der många frågor förekomma, som måste intressera en dissenter lika mycket som en statskyrkomedlem, nemligen frågor rörande skolväsendet, särskildt folkskoleväsendet, och åtskilliga andra saker också, utan att de direkt beröra sjelfva det kyrkliga eller, mera speciellt, det presterliga förhållandet. Den som utträder ur statskyrkan beröfvas rättigheten att med sin röst inverka på dessa frågor behandling vid kyrkostämman.

Vidare tycker utskottet, som också den föregående talaren har omnämnt, att man till och med har nästan för stor frihet redan nu att få utträda ur statskyrkan. Jag anser detta vara nästan litet ironiskt sagdt, och jag kan icke tänka mig, att utskottet menar så fullt allvarligt med den saken.

Slutligen får jag säga, att då jag instämmer i det yrkande, som motionären har gjort, jag dock icke för närvarande gör det med någon särdeles stor entusiasm. Det är med tanke på det förslag till ändring af dissenterlagen, hvilket var före här i kammaren för ett par dagar sedan, som jag säger detta. Då man nemligen kan få sådana förslag från regeringen, som det herr statsrådet och chefen för

justitiedepartementet framkom med på lördagen, kan man icke precis med någon stor entusiasm för närvarande sända skrifvelseförslag i denna fråga till Kongl. Maj:t. Men i allt fall anser jag i likhet med motionären, att här bör en ändring göras, och jag skall då därför be att få instämman i hans förslag och yrka på en skrifvelse till Kongl. Maj:t i berörda hänseende.

Herrar *Hammarström* och *Eriksson* i Elgered instämde.

Herr Husberg: Herr talman! Mina herrar! Jag ber att till en början få rätta hvad som helt visst var en missägning af den första ärade talaren, då han i förbigående nämnde, att denna ifrågasatta reform blifvit af Riksdagen förut beslutad. Det var i sjelfva verket endast af Andra Kammaren. Detta var naturligtvis icke annat än en missägning, på hvilken jag emellertid skulle vilja fästa uppmärksamheten.

Då i de båda föregående talarnes anföranden vissa anmärkningar hafva blifvit framställda emot utskottets utlåtande, men — såsom helt naturligt är — af dessa yttranden sjelfva tankegången i utskottets utlåtande icke på samma gång kunnat i sin fullständighet framträda, ber jag att i korthet här få återgifva den synpunkt och den tankegång, som för utskottet har varit bestämmande, dervid jag också får tillfälle att nämna ett och annat i anledning af hvad mot denna tankegång af de båda föregående ärade talarne anförts.

Motionären har i sin motion utgått från den satsen, att svenska kyrkan genom att vägra utträde åt dem af sina medlemmar, hvarom här är fråga, gör sig skyldig till samvetstvång. Enligt utskottets uppfattning skulle man icke kunna tala om samvetstvång i detta hänseende i annat fall, än att kyrkans ställning till sina medlemmar vore den, att kyrkan af dessa kräfde, att de skulle genom bekännelse eller genom andra i det yttre framträdande handlingar på något sätt angifva eller tillkännagifva sin anslutning till kyrkans lära. Nu säger utskottet, att kyrkan fordrar icke någonting sådant af sina medlemmar. Enskilda religiösa samfund kunna uppställa för sina ledamöter det krafvet, att de skola bekänna sitt samfunds lära; men svenska statskyrkan — och just i följd af sin egenskap af att vara statskyrka — kan icke uppställa en sådan fordran. Svenska statskyrkan måste naturligtvis alltid, såsom utskottet säger, komma att bestå af en kärna af sådana, som vilja bekänna sig fullständigt till kyrkans lära. Men kyrkan såsom statskyrka måste begreppsmässigt omfatta äfven andra. Äfven dessa andra blifva medlemmar af svenska kyrkan, visserligen icke i den bemärkelse, att de öfverensstämma med kyrkans uppfattning i tro och lära, men i den mening, att de äro föremål för kyrkans religiösa arbete och omvårdnad. Men att vara föremål för kyrkans religiösa arbete och omvårdnad, det kan ju icke kallas att vara utsatt för samvetstvång. Uppfattningen att det är ett samvetstvång kan, så vidt jag förstår, icke betecknas annat än såsom en missuppfattning.

Här har blifvit sagdt, att kyrkan, derigenom att den t. ex. for-

Om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.
(Forts.)

*Om rätt för
hvarje svensk
undersåte,
som fyllt 21 år,
att utträda
ur svenska
statskyrkan
utan att be-
höfva upp-
gifva något
trossamfund,
hvar till han
ämnar
öfvergå.
(Forts.)*

drar att svenska statskyrkomedlemmar, som ingå äktenskap, dervid skola begagna sig af kyrklig vigsel, fordrade en sådan i det yttre framträdande handling, som skulle innebära ett samvetstväng. Jag tror för min del icke, att man kan — såsom det sades här nyss — fatta det kyrkliga äktenskapet så, som om kyrkan genom denna form fordrade af äktenskapskontrahenterna ett erkännande af kyrkans lära. Om någon enstaka individ uppfattar det på sådant sätt, tror jag att han tager miste. Om han af en sådan missuppfattning får hvad han kallar samvetsbetänkligheter, kan jag icke se, att kyrkan eller staten kan taga hänsyn till sådant. Samvetsbetänkligheter är något så subjektivt, sägs det, att det kan man icke sätta sig till doms öfver i det ena eller det andra fallet. Ja, den frågan om samvetsbetänkligheter och den hänsyn, som i lagstiftningen bör tagas till dem, har börjat göra sig hörd på så många områden, att jag tror, att man verkligen får taga i öfvervägande, huru långt man får erkänna tillvaron af verkliga, gent emot staten berättigade samvetsbetänkligheter eller icke. Jag tror ej, att man får gå så långt, att man säger att hvarje subjektiv, på någon viss persons enskilda uppfattning beroende samvetsbetänklighet är en sådan, som kan af staten och lagstiftningen respekteras.

Nå, jag påstår således, att ledamotskap i kyrkan icke — så vidt jag kan förstå eller utskottet har funnit — innefattar något samvetstväng från kyrkans sida emot hennes enskilda ledamöter. Men deremot erkänner jag alldeles fullkomligt villigt, att den, som tillhör statskyrkan men icke får utträda ur kyrkan, om han det vill, derigenom har ett tvångsband på sin personliga frihet, att han kan finna sin ställning skef eller — såsom en ledamot af utskottet, som var för motionen, sade — genant, och att det för den skull kan sättas i fråga, om det af sådan anledning och för öfrigt för kyrkans eget bästa icke vore det rättaste att låta en sådan person utträda. Jag skall icke disputera om den uppfattningen. Jag säger bara det, att så länge svenska staten vidmagthåller en statskyrka, så länge måste man anse, att det strider emot sjelfva kyrkans idé att fritt släppa ut hvem som vill. Ty på hvilken grundsats kan man säga, att svenska statskyrkan är baserad? Jo, den är baserad på den grundsatsen, att kyrkan visserligen är ett samfund inom staten, men ett samfund, som får sin omfattning bestämd af den uppgift, som staten ställer för sig, att sörja för och taga vård om *alla* sina medlemmars religiösa intressen. Nå, från den synpunkten sedt låter det sig ju fullkomligt förklaras, att statskyrkan tillåter utträde ur sig, eller att staten tillåter utträde ur statskyrkan för alla, som öfvergå till främmande *kristet* religions-samfund. Der finner staten garanti för att de icke gå — om jag får begagna ett fult ord — såsom ett slags religiösa lösdriofvare, ett uttryck som jag hört användas. Likaså kan staten vara så pass liberal, att staten tillåter dem att utträda äfven i det fall, att de blott uppgifva att de *vilja* öfvergå till främmande kristen religionslära. Man kan ju invända — som det ock har gjorts — att de skulle på det sättet genom en falsk uppgift kunna på en högst oanständig och otreflig omväg bereda sig utträde ur statskyrkan. Ja, det är sant, men något

sådant har staten icke förutsatt af sådana, som dock visat sig hysa verkligt religiös känsla och uppfattning.

Men utom dessa komma nu alla de öfriga. Hvem skall taga emot dem? Ingen!

Det ligger, påstår jag, i statskyrkans idé, att dessa öfriga skola stanna i statskyrkan. Jag har redan förut sagt, att detta icke innebär något samvetstvång — ty icke är *det* ett tvång, att de sägas tillhöra statskyrkan, och äro föremål för statskyrkans omvårdande verksamhet.

Nu kan det sägas, att statskyrkan ej räcker till att egna dem alla denna omvårdnad, att den missionerande verksamhet, som gent emot dessa, hvilka ej kunna utgå ur statskyrkan, men ej alls hylla hennes lära, bör af statskyrkan utöfvas — den verksamheten förmår icke statskyrkan utöfva. Ja bevars, detta är mycket möjligt; jag påstår icke, att inom statskyrkan allt är väl bestämdt, att dess krafter nå så långt, och jag skulle helt visst vilja, att statskyrkan i möjligaste mån samarbetade med de friare strömningar, som göra sig gällande; men jag vågar ändock vidhålla, att säger man blott: "gå; ni få gå, hvilken som vill; medlemskapet i statskyrkan är fullkomligt fritt" — ja, då är principen om en statskyrka uppgifven. Det är ju möjligt, att det är en framtids tanke, att statskyrkan skall upphävas; det vet jag icke, men jag tror icke, att vi nu äro mogna för att taga det steget. Och jag tror, att principiellt det lilla steg, som motionären här föreslagit, är det första steg till statskyrkans upphäfvande, därför att det i teorien står i strid mot statskyrkans idé.

Nu kan man säga: det stannar härvid, det kommer icke att få någon praktisk betydelse; och motionären säger sjelf, att det kommer helt visst att blifva ett fåtal, som utträda ur statskyrkan; ty vanans magt och konventionella hänsyn hos en del personer, som hafva från statskyrkans afvikande åsigtter, skola afhålla dem från att utträda. Ja, det är en mycket dålig tröst, som motionären bjuder statskyrkan på — att hänvisa den endast till vanans magt och konventionella hänsyn såsom sammanhållande kraft. Vanor kunna ändras, konventionella hänsyn kunna förbytas, och den tid behöfver icke tänkas vara så långt aflägsen, då utträdet ur statskyrkan blifver så pass talrikt, att man tydligt för ögonen får se, att den principiella standpunkt, man intagit genom ett bifall till motionen, faktiskt i sig innebar statskyrkans afskrifning.

Om motionären säger, att konventionella hänsyn och vanans magt ändock skola draga försorg om att statskyrkan håller ihop, är detta äfven från en annan synpunkt en mycket dålig sammanhållande kraft, som motionären vill bjuda statskyrkan på. Icke skall statskyrkan sammanhållas af en *sådan* kraft; skall den sammanhållas, skall det ske af den *grundsats* jag nyss nämnde, nemligen ett erkännande af statens skyldighet att sörja för *alla* sina medlemmars religiösa intressen. Det är den tanke, på hvilken statskyrkan hvilat.

Då jag tror, att frågan om statskyrkans vara eller icke vara är så pass vigtig, att man väl bör betänka sig två gånger, innan man fattar beslut, som går i riktning af dess upplösning, har jag ställt

Om rätt för hvarje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöfva uppgifva något trossamfund, hvartill han ämnar öfvergå.
(Forts.)

Om rätt för
hvarje svensk
undersäte,
som fyllt 21 år,
att utträda
ur svenska
statskyrkan
utan att be-
höfva upp-
gifva något
trossamfund,
hvar till han
änнар
öfvergå.
(Forts.)

mig på den ståndpunkten, att jag icke kan biträda motionen, och får således, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Husberg förenade sig herrar *Petersson* i Boestad, *Jönsson* i Gammalstorp, *Nilsson* i Sorröd, *Björck*, *Laurell*, *Nilson* i Kattleberg och *Carlsson* i Hede.

Herr K. G. Karlsson: Jag ber om ursäkt, att jag ännu en gång för några ögonblick tager kammarens uppmärksamhet i anspråk.

Beträffande då den första rättelse, som herr landshöfding Husberg gjorde, är det klart, att mitt yttrande berodde på en missgäning, i det jag sade "Riksdagen" i stället för "Andra Kammaren".

Jag begärde emellertid ordet egentligen därför, att utskottets ärade vice ordförande nämnde, att den tröst jag lemnade kyrkan — då jag påstod, att det, enligt mitt förmenande, skulle vara vanans magt och konventionella hänsyn, som skulle sammanhålla densamma, vore klen. Så långt har jag dock ej gått, att jag gjort något dylikt påstående, ty jag tror icke, att statskyrkan skulle ramla, äfven om alla de, som hade åsigter, hvilka rätt mycket skilde sig från hennes, skulle utgå; men jag har sagt, att vanans magt och konventionella hänsyn hos en del personer, som ha dylika åsigter, skulle afhålla dem från att utgå. Och det påståendet vågar jag stå för.

Den ärade talaren sade äfven, att en dylik vanans magt och dessa konventionella hänsyn icke blott vore en dålig tröst, utan äfven ett dåligt sammanhållningsband. Men jag vill då fråga, om man kan anse *tvång* vara ett bättre sammanhållande band för religiösa samfund. För min del åtminstone kan jag det ej. Om något borde vara olämpligt såsom en religiös sammanhållningskraft, borde det väl vara tvånget.

Vidare yttrades beträffande samvetsbetänkligheter, att dessa äro något så subjektivt, att lagstiftningen i många fall ej kan taga någon hänsyn dertill. Jag skall kunna erkänna, att det finnes sådana fall, der lagstiftningen svårligen kan göra det; men jag tror å andra sidan, att det är lagstiftarens pligt att, så långt möjligt är, taga dylik hänsyn. Eller med andra ord: der samhället icke på något sätt skadas af att man tager hänsyn till samvetsbetänkligheter, der bör man, enligt min åsigt, taga sådan hänsyn; och jag tror, att det skulle vara svårt att leda i bevis, att staten skulle skadas deraf, att en del personer, som hysa från statskyrkan skiljaktiga åsigter, men dock ej sådana åsigter, att de kunna ingå i redan nu befintliga trossamfund, få lof att ur kyrkan utträda.

Jag kan således ändock ej känna mig öfverbevisad af den föregående talarens anförande, utan vidhåller mitt förra yrkande om bifall till min motion.

Öfverläggningen förklarades härmed slutad. I enlighet med de yrkanden, som derunder förekommit, gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och

bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som bifaller hvad lagutskottet hemställt i förevarande utlåtande n:o 85, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner nej, har kammaren med afslag å utskottets hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen visade 80 ja mot 77 nej; och hade alltså kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtande, n:o 9 a, i anledning af Kongl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde hufvudtiteln gjorda framställning om anslag till förstärkning af domkapitlens expeditionskassor, och

bevillningsutskottets betänkande, n:o 32, angående ifrågasatt ändring af bestämmelserna rörande rätt till restitution af erlagd tullavgift vid utförsel till Norge af varor, som införts från utländsk ort.

§ 21.

Justerades protokollsutdrag.

§ 22.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *S. J. Boëthius*, under den 11 dennes,

herr friherre *G. Peyron*, under 5 dagar fr. o. m. den 12 dennes,

” *J. Andersson* i Lysvik ” 5 ” ” ” 10 ”

” *J. Hjelmérus* ” 3 ” ” ” 12 ”

och ” *E. Dahlstedt* ” 5 ” ” ” 12 ”

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 3,54 e. m.

In fidem

E. Nathorst Böö.